

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Anna Jaskari & Iina Mäkelä

Perehdytysmateriaali omaohjaajana työskentelyyn lastensuojelun perusyksikössä

Ketoniityn omaohjaajaopas

Opinnäytetyö
Syksy 2020
SeAMK Sosiaali- ja terveysala
Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Anna Jaskari ja Iina Mäkelä

Työn nimi: Perehdytysmateriaali omaohjaajana työskentelyyn lastensuojelun perusyksikössä: Ketoniityn omaohjaajaopas

Ohjaaja: Mirva Siltakorpi

Vuosi: 2020

Sivumäärä: 60

Liitteiden lukumäärä: 1

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö, joka on tehty yhteistyössä Kumpuniitty Oy:n Lastenkoti Ketoniityn kanssa. Opinnäytetyön tavoitteena oli jäsentää Ketoniityn omaohjaajuutta menetelmänä sekä auttaa uuden työntekijän perehdyttämistä. Lastensuojelun työkenttä uudistuu tulevaisuudessa ja muutoksessa pysyvät mukana ne toimijat, jotka pystyvät mukautumaan muutoksiin. Toiminnassa korostuvat kumppanuus ja luottamus, jotka ovat myös omaohjaajasuhteen ydin.

Opinnäytetyössä perehdytään Ketoniityn toiminta-ajatukseen ja sen eri osa-alueisiin, jotka ovat asiakaslähtöisyys, sosiaalipedagogiikka, terapeuttisuus, ratkaisukeskeisyys, vuorovaikutteinen kehitypsykoterapia sekä suhdeperustainen kuntoutuminen. Lisäksi siinä perehdytään lastensuojeluun yleisesti, omaohjaajuuteen menetelmänä sekä menetelmäosaamisen merkitykseen. Ketoniityn henkilöstöltä on kerätty kokemustietoa omaohjaajuudesta teemahaastatteluiden avulla niin oppimista tukemaan kuin jaettavaksi tuotokseen. Tavoitteena oli nostaa esiin erilaisten menetelmien käyttäminen työskentelyssä.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi omaohjaajaopas Lastenkoti Ketoniityyn, joka toimii uuden työntekijän perehdyttämismateriaalina ja nykyisten työntekijöiden apuvälineenä omaohjaajuutta toteuttaessa. Oppaaseen on koottuna Ketoniityn toiminta-ajatus pääpiirteittäin, omaohjaajan arkiset työtehtävät, henkilöstön kokemuksia sekä omaohjaajana käytettäviä menetelmiä ja menetelmäosaamisen merkitystä.

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Bachelor of Social Work

Authors: Anna Jaskari and Iina Mäkelä

Title of thesis: The Orientation Material for Personal Instruction Work in the Basic Unit of Child Protection: Ketoniitty's Personal Instructor Guide

Supervisor: Mirva Siltakorpi

Year: 2020

Number of pages: 60

Number of appendices: 2

This thesis is a practice-based thesis made in co-operation with Kumpuniitty Ltd. Children's Home Ketoniitty. The aim behind this thesis is to structure the personal instructor method in Ketoniitty and to promote new employees' orientation. Working field in child protection will change in the future and actors who are ready for changes will succeed. Partnership and trust are emphasized, and they are the core in personal instruction method.

In our thesis, we got acquainted to Ketoniitty's ways of acting, which are customer-oriented approach, social pedagogy, therapeutic orientation, solution orientation, dyadic developmental psychotherapy and relation-based rehabilitation. We also got generally acquainted to child protection, to personal instruction as a method and the significance of methods know-how. We used focused interview to get more knowledge about personal instruction from Ketoniitty's work community to support our own learning. We wanted to share their knowledge in our output, and our aim is to highlight the use of different methods in the work.

The output of our thesis is a personal instructor guide to Children's Home Ketoniitty. It is orientational material for a new employee and current employees can use it as an aid with personal instruction work. The guide summarizes Ketoniitty's way of acting, personal instructor's daily work tasks, work community's experiences, methods to use as an instructor and significance of methods know-how.

Keywords: child protection, personal instructor, foster care, orientation material, guide

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuvioluettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	9
2.1 Opinnäytetyön taustaa	9
2.2 Työelämätaho	10
2.3 Opinnäytetyön ja oppaan valmistumisprosessi.....	11
2.4 Aikaisemmat tutkimukset	16
3 LASTENSUOJELU.....	18
3.1 Lastensuojelusta yleisesti	18
3.2 Lastensuojelulaki	18
3.3 Sijoitus avohuollon tukitoimena	19
3.4 Huostaanotto	19
3.5 Kiireellinen sijoitus	20
4 HOIDOLLINEN VUOROVAIKUTUS.....	21
4.1 Asiakaslähtöisyys.....	21
4.2 Sosiaalipedagogiikka	22
4.3 Terapeuttinen orientaatio	24
4.4 Ratkaisukeskeisyys.....	26
4.5 Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia eli DDP	27
4.6 Suhdeperustainen kuntoutus	32
5 OMAOHJAAJUUS.....	38
5.1 Menetelmäosaamisen merkitys	38
5.2 Omaohjaajuus menetelmänä.....	40
5.3 Omaohjaajuus Ketoniityssä	42

6	KETONIITYN HENKILÖSTÖN AJATUKSET OMAOHJAAJUUDESTA	44
6.1	Teemahaastattelut	44
6.2	Arki	45
6.3	Vuorovaikutus	46
6.4	Menetelmät	47
6.5	Työyhteisön tuki	49
7	POHDINTA	51
	LÄHTEET	54
	LIITTEET	60

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Ketoniityn toimintaperiaate.	10
Kuvio 2. Opinnäytetyön prosessi.	12

1 JOHDANTO

Lastenkodit ovat kuntouttavia ja turvallisia lastensuojeluyksiköitä. Lastenkotiympäristöstä pyritään luomaan mahdollisimman kodinomainen paikka asua ja elää. Jokaisessa yksikössä on omat vahvuutensa ja kiinnostuksen kohteensa, mutta lähes joka yksikössä arki koostuu tietyistä rungosta. Runkoon kuuluvat esimerkiksi päivärytmi, lasten harrastukset ja koti-illat sekä erilaiset menetelmät, kuten omaohjaajamenetelmä. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, [viitattu 13.8.2020].) Lastensuojelun kehittäminen ja työskentelyn mallintaminen ovat olleet viime vuosina ajankohtaista valtiollisella tasolla. Lastensuojelun työskentelyprosesseja on pyritty selkeyttämään ja jäsentämään esimerkiksi valtion LAPE-kärkihankkeella. Terapeuttisuus ja suhdeperustainen työskentely osana sijoitettujen lasten ja nuorten kuntoutumista on nostettu tärkeäksi, ja niitä on pyritty kehittämään hankkeen aikana jäsentyneeksi osaksi toimintaa lastensuojeluyksiköissä. Omaohjaajuuden käyttäminen on useimpien yksiköiden käytössä osana tavoitteellista suhdeperustaista kuntoutusta. (Timonen-Kallio, Yliruka & Närhi 2017, 3–4; Sosiaali- ja terveysministeriö, [viitattu 16.9.2020]).

Tampereen kaupunki määrittelee lastensuojelun kilpailutuksessaan (2018), että lastensuojelun sijaishuollon toimipaikoissa lapsella tulee olla yksi tai kaksi nimettyä omaohjaajaa, jotka tarjoavat lapselle kunnioittavaa kohtelua, lämpöä, pysyviä aikuissuhteita sekä turvallisuutta. Omaohjaajasuhde on kasvatuksellinen, terapeuttisesti orientoitunut suhde. Lisäksi omaohjaajasuhde on lasta kannatteleva, jolloin lapsella on mahdollisuus psyykkiseen ja sosiaaliseen kuntoutumiseen. Omaohjaaja pitää säännöllisesti yhteyttä lapsen vanhempiin ja huoltajiin kertoen lapsen kuulumisista, koulunkäynnistä ja arjen sujumisesta. Omaohjaaja tekee säännöllistä ja suunnitelmallista työtä vanhempien lisäksi myös muiden lapselle läheisten henkilöiden sekä viranomaisten kanssa. Vuorovaikutus lapsen ja hänen perheensä välillä on hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteiden mukaista ja sitä tuetaan säännöllisesti. (Tampereen kaupunki 2018.)

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa on teoreettisen tiedon koonnin lisäksi käytetty teemahaastatteluja, jotka toteutimme yhteistyötahomme työntekijöiden kanssa. Opinnäytetyömme tavoitteena on jäsentää omaohjaajuuden mallia lastenkoti Ketoniityssä. Teoriaosuudessa perehdymme Ketoniityn toiminta-ajatukseen ja sen eri osa-alueisiin, jotka ovat asiakaslähtöisyys, sosiaalipedagogiikka, terapeuttisuus, ratkaisukeskeisyys, vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia sekä suhdeperustainen kuntoutuminen. Lisäksi

perehdyimme lastensuojeluun yleisesti, omaohjaajuuteen menetelmänä sekä menetelmäosaamisen merkitykseen. Opinnäytetyön tuotoksena kokosimme oppaan omaohjaajana toimimiseen. Oppaan avulla halusimme tuottaa selkeää tietoa ohjaajille siitä, mitä omaohjaajuus on arjen käytännöissä, miksi omaohjaajamenetelmää käytetään ja miten eri tavoin menetelmiä voi hyödyntää lapsen ja nuoren kuntoutuksessa. Oppaan tarkoituksena on jäsentää omaohjaajana toimimisen työnkuvaa ja tasa-arvoistaa eri koulutustaustaisten työntekijöiden toimintaa omaohjaajina. Oppaassa käydään läpi menetelmäosaamisen merkitystä ja lopusta löytyy vinkkejä esimerkiksi toiminnallisiin menetelmiin, joita ohjaaja voi työssään lasten ja nuorten kanssa hyödyntää.

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen ja yhteistyötahonamme toimii lastensuojelun perusyksikkö, Lastenkoti Ketoniitty Ylöjärvellä. Yhteistyötahomme toiveena on omaohjaajamenetelmän jäsentyminen ja tehokkaampi käyttö yksikön arjessa. Tavoitteena on motivoitunut työyhteisö, joka osaa oppaan avulla vastata kysymyksiin mitä, miksi ja miten.

2 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

2.1 Opinnäytetyön taustaa

Olemme molemmat työskennelleet lastensuojeluyksiköissä ja kiinnostuksemme omaohjaajuuteen on syntynyt sitä kautta. Olemme nähneet erilaisia työskentelytapoja omaohjaajuuden toteuttamiseen ja vertailleet kokemuksiamme keskenämme. Lastensuojeluyksiköissä toimii monien eri alojen toimijoita, joilla kaikilla on tärkeä rooli, mutta ei samankaltaista koulutusta vuorovaikutustaitoihin tai menetelmäosaamiseen. Lähes kaikki työntekijät toimivat kuitenkin omaohjaajina, joten pidämme tärkeänä, että yksiköissä tulisi olla samanlainen ohjeistus omaohjaajuuteen kaikille työntekijöille. Mielestämme omaohjaajan työ tarvitsee selkeitä raameja, vaikka isossa roolissa on myös työntekijän oma persoona. Omaohjaajana työskennellessä voidaan käyttää erilaisia menetelmiä, jotka työntekijä voi osittain valita myös omaa persoonaansa tukeviksi. Työtä kuitenkin tehdään nuoren kanssa, joten toisinaan työntekijä voi joutua epämukavuusalueelleen, kun asetetaan nuoren asema etusijalle. Epämukavuusalueelle asettumista tukee ymmärrys siitä, miksi jotain asiaa tehdään ja millaisia vaikutuksia sillä saadaan aikaan.

Lepistö (2004, 56–57) määrittelee perehdytyksen vaikuttavan niin työhyvinvointiin, työn tuloksiin kuin myös työmotivaatioon. Hyvästä perehdytyksestä hyötyvät työntekijä itse, esimies sekä koko työpaikka. Perehdytyksen avulla työntekijä sopeutuu työyhteisöön helpommin ja nopeammin ja tekee työtä alusta asti hyvin. Esimies hyötyy, kun yhteishenki työpaikalla kasvaa ja perehdytys auttaa tutustumaan uuteen työntekijään nopeammin. Työpaikan näkökulmasta perehdytyksen avulla työn laatu ja tulos paranevat ja työntekijöiden vaihtuvuus pienenee. Tämän myötä myös yrityskuva paranee. Grönfors (2010, 123) kertoo, että jatkuva henkilöstön kehittäminen sekä suunnitelmallinen ja hyvä perehdyttäminen vaikuttavat yritysten tulokseen ja tuottavuuteen.

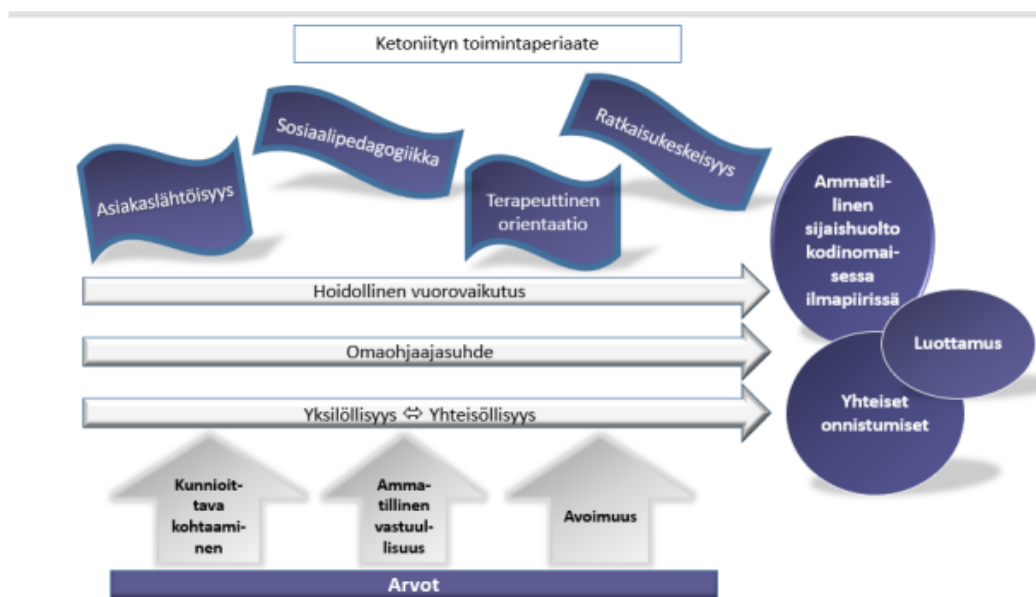
Kun kaikki omaohjaajina toimivat työntekijät saavat samanlaisen perehdytyksen, luo se tasa-arvoa työntekijöiden välille. Ohjaajien yhtenäinen ammattitaito heijastuu myös nuoriin, sillä ohjaajien tietotaidon ollessa yhdenvertainen, jokaisella nuorella on mahdollisuus saada tasa-arvoista ohjausta.

Näiden tekijöiden summana halusimme tehdä perehdytysmateriaalin omaohjaajuuteen, johon kokosimme perustason lastensuojeluyksikön omaohjaajuuden määritelmän, työntekijöiden mietteitä omaohjaajan työstä, sekä erilaisia työmenetelmiä. Halusimme myös syventää koko työyhteisötahomme tietotaitoa omaohjaajuudesta sekä jäsentää työnkuvaa ja sen vaikuttavuutta. Yhteistyötahomme voi hyödyntää tuotosta jatkossa haluamallaan tavalla.

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen opinnäytetyö, jossa yhtenä tiedonkeruumenetelmänä käytimme teemahaastatteluita. Opinnäytetyön tarkoituksena on syventää omaa ammattitaitoa omaohjaajana työskennellessä lastensuojelun sijaishuollossa.

2.2 Työelämätaho

Työelämätahoamme toimii Kumpuniitty Oy:n seitsemänpaikkainen lastenkoti Ketoniitty. Ketoniitty sijaitsee Ylöjärven Metsäkylässä, viihtyisällä omakotitaloalueella. Ketoniitty tarjoaa ympärivuorokautista lastensuojelun sijaishuoltoa huostaanotetuille, avohuollon tukitoimina sijoitetuille tai kiireellisesti sijoitetuille 10-17-vuotiaille lapsille ja nuorille. Ketoniityssä asuvan nuoren lisäksi hänen perheensä ja muu läheisverkosto otetaan työskentelyssä huomioon. Ketoniityssä ilmapiiri ja ulkoiset puitteet ovat kodinomaiset. (Kumpuniitty Oy 2020.)

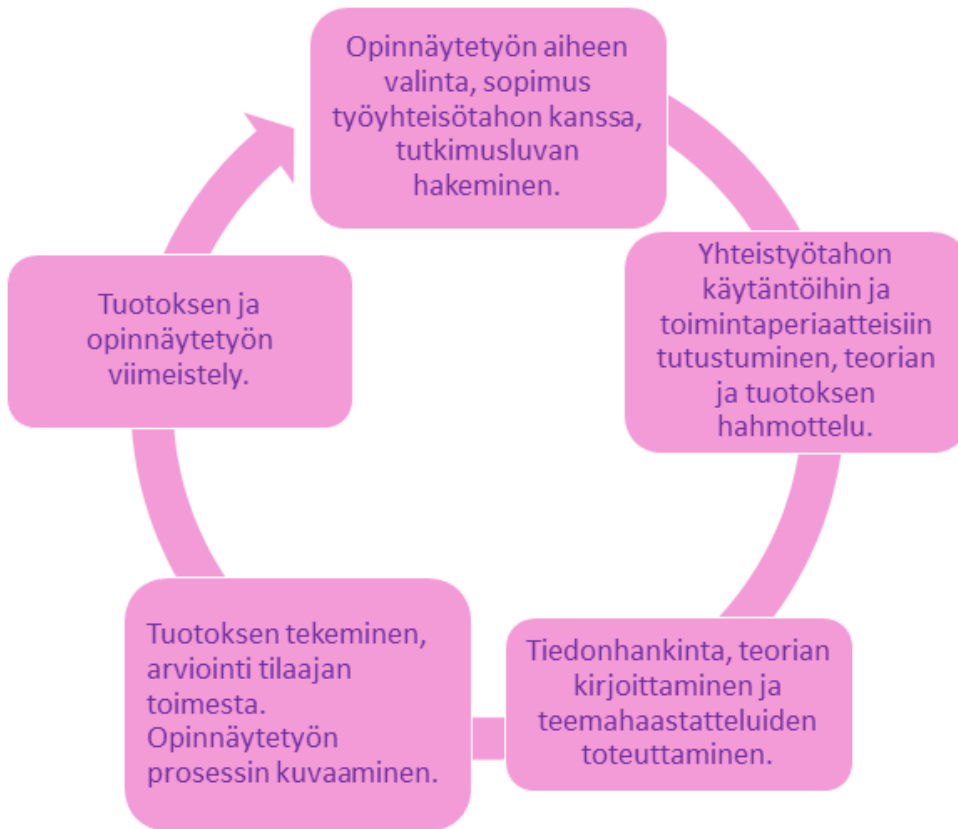
Kuvio 1. Ketoniityn toimintaperiaate. (Mäki 2019.)

Ketoniityn toimintaperiaate (Kuvio 1) on hoidollinen vuorovaikutus, joka muodostuu asiakaslähtöisyydestä, sosiaalipedagogiikasta, terapeuttisesta orientaatiosta sekä ratkaisukeskeisyydestä. Lisäksi toimintaa ohjaavat vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia (DDP), PACE-ajattelu sekä suhdeperustainen kuntoutus. Jokainen nuori kohdataan aidosti ja yksilöllisesti ja tavoitteena on saavuttaa sekä yksilölliset että yhteisölliset onnistumiset. Ketoniityssä on säännöllinen vuorokausirytmä, päivätoiminta, suunnitelmallinen vapaa-ajantoiminta sekä omaohjaajasuhde. Ketoniityn arvoina toimivat kunnioittava kohtaaminen, ammatillinen vastuullisuus sekä avoimuus. Kaikessa toiminnassa tähdätään läpinäkyvyyteen luottamuksen vahvistamiseksi. (Ketoniityn omavalvontasuunnitelma 2019; Kumpuniitty Oy 2020.)

Työelämätahtomme valikoitui työsuhteen perusteella. Työskentelimme molemmat yksiköissä, jossa olimme pohtineet tahoillamme tarvetta syventää tietoperustaa omaohjaajuudesta. Ehdottaessamme tahoillamme mahdollista opinnäytetyön laatimista, synnytti se molemmissa tahoissa kiinnostusta omaohjaajuuden jäsentämiselle ja oppaan laatimiselle. Lopullinen työyhteisötaho valikoitui keväällä 2020 käytännöllisten perusteiden ohjaamana. Opinnäytetyö, joka perustuu toimeksiantoon, sisältää riskin siitä, että aihealue laajenee tavoiteltua suuremmaksi. (Vilka & Airaksinen 2003, 18.) Opinnäytetyön laajuus on aiheuttanut meille laajasti pohdintaa ja avaammekin sitä enemmän pohdintaosiossa. Laajuuden määrittely ja pohdinta ovat kuitenkin sujuneet hyvässä yhteisymmärryksessä tilaajan kanssa.

2.3 Opinnäytetyön ja oppaan valmistumisprosessi

Alla olevassa kuviossa (Kuvio 2), on pääpiirteittäin kuvattu opinnäytetyömme prosessi. Tässä kappaleessa avaamme tarkemmin, miten prosessi eteni aiheen valinnasta aina opinnäytetyön ja sen tuotoksen valmistumiseen asti. Opinnäytetyön prosessiin on kokonaisuudessaan kulunut aikaa yksi vuosi.

Kuvio 2. Opinnäytetyön prosessi.

Aloitimme opinnäytetyöprosessimme syksyllä 2019. Olemme molemmat työskennelleet opintojemme aikana lastensuojeluyksikössä, joten alusta asti oli selvää, että haluamme opinnäytetyömme sijoittuvan lastensuojeluun. Molemmilla heräsi mielenkiinto omaohjaajuutta kohtaan ja halusimme päästä kehittämään omaa ammattitaitoamme sillä saralla. Lastensuojelun perusyksiköissä on viimeistään valtion LAPE-kärkihankkeen myötä otettu laajasti käyttöön omaohjaajamenetelmä työskentelyssä, mutta havaintojemme mukaan menetelmä on vielä melko jäsentymätön. Halusimme selvittää, mikä menetelmän syvempi tausta-ajatus on ja miten sitä voisi käyttää mahdollisimman tuloksekkaasti. Halusimme avata myös keskustelua menetelmän käyttötavoista työyhteisössä. Pohdimme pitkään tutkimuksen ja toiminnallisen opinnäytetyön välillä. Opinnäytetyömme alustava suunnitelma kohtasi tilaajan

toiveen, joka oli omaohjaajamenetelmän jäsentyminen tehokkaasti lastensuojeluyksikön arkeen. Päätimme luoda yhteisen perehdytysmateriaalin, joka palvelisi kaikkia yksikössä työskenteleviä, ottaen huomioon niin uudet kuin nykyisetkin työntekijät.

Opinnäytetyömme ei ole tutkimus, mutta siinä on tutkimuksellinen kehittämisote. Kehittämisotteen tavoitteena on toiminta, joka on tehokkaampaa ja menee kohti parempaa. Kehittämistyön lähtökohta voi olla näkymä tulevaisuudesta tai havaittu ongelmakohta. Perustana voi siis olla tarve muutokseen joko toiminnoissa, toteuttamisessa tai tuottamisessa. Kehittämistyötä ohjaavat käytännölliset tavoitteet, joihin haetaan tukea teoriasta. (Toikko & Rantanen 2009, 16; Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2015, 18–20.) Tämä kohtasi tilaajan näkökulman, jossa omaohjaajuuden toteutuminen samalla tavalla työntekijöiden välillä nähtiin yksikön kehittämistarpeena. Omaohjaajuuden toteutumiseen kaivattiin yhdenmukaisempaa linjausta, joka kuitenkin huomioisi jokaisen työntekijän oman persoonan ja mahdollistaisi siihen sopivan työskentelytavan.

Toikko ja Rantanen (2009, 64) määrittelevät kehittämistyössä olevan neljä vaihetta. Nämä ovat tavoitteen määrittely, suunnittelu, toteutus sekä päättäminen ja arviointi. Meidän opinnäytetyömme on edennyt näiden vaiheiden mukaisesti. Ensin määrittelimme tavoitteen, joka tässä tapauksessa oli perehdytysmateriaali omaohjaajana työskentelyyn lastensuojelun perusyksikössä. Seuraavaksi suunnittelimme työmme sisällön yhteistyötahomme toiminta-ajatuksen pohjalta ja heidän toiveitaan kuunnellen. Toteutukseen sisältyivät sekä teoriaosuus että itse perehdytysmateriaali. Päättäminen ja arviointi tapahtuivat tämän jälkeen. Arvioinnilla viittaamme Ketoniityn henkilöstön kommentteihin valmiista työstä sekä koko opinnäytetyömme arviointiin koulumme puolesta.

Teorian kasaaminen oli työskentelyn haasteellisin vaihe. Aluksi sopivaa teorian tietoa oli vaikea löytää ja kun aihealueet alkoivat jäsentyä, tuntui että tietoa oli tarjolla liikaa. Tiedon rajaaminen oli haasteellista, mutta yhdessä keskustelemalla ja työyhteisötahomme toimintaperiaatteeseen tutustumalla, teorian ja samalla oppaan rakenne alkoivat selkiytyä. Teorian rakenteen selkiytyttyä pystyimme etsimään tietoa tehokkaammin. Valitsimme teemahaastattelut aineistonkeruumenetelmäksi, koska toivoimme niiltä tukea ja vahvistusta oppaan sisältöön. Halusimme myös saada kokemustietoa omaohjaajina työskenteleviltä tukemaan omaa oppimistamme.

Pyrimme keräämään tietoa useista erilaisista lähteistä. Hyvien tieteellisten käytäntöjen mukaan pyrimme käyttämään tiedonkeruussa luotettavia lähteitä ja ajantasaista tietoa. Teoriaosuus rakentui mukaillen sitä informaatiota, jota halusimme oppaaseen tuoda esiin. Halusimme tuottaa selkeän oppaan, joka on lukijalle ymmärrettävä esimerkiksi koulutustaustasta riippumatta. Teoriaa ohjaa ajatus siitä, mitä ohjaajan on tärkeä tietää omaohjaajuudesta voidakseen hyödyntää menetelmää mahdollisimman tehokkaasti ja sijoitetun nuoren tarpeita vastaavasti. Teoriaosuuden oli oltava valmis ennen oppaan työstämistä, sillä teoria toimi pohjana oppaan sisällölle.

Työntekijöiden näkemyksiä keräsimme teemahaastattelulla eri osa-alueiden pohjalta kesällä 2020. Haastattelut toteutettiin Ketoniityssä yksilöhaastatteluina ja ne äänitettiin puhelimella. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu ja sille on ominaista kohdentaa haastattelu teemoihin, joista keskustellaan. Tällöin osa haastattelun näkökulmista on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Haastateltavien oma subjektiivinen kokemus korostuu ja tuo heidän äänensä esiin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48.) Aineistoa käsitelimme laadullisesti. Kvalitatiivisella teemahaastattelulla pyritään saamaan ymmärrys halutusta ilmiöstä (Kananen 2014, 112).

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2008, 200), kertovat teemahaastattelun olevan menetelmänä hyvä, koska silloin haastateltava on kielellisessä vuorovaikutuksessa haastattelijansa kanssa. Tilanne on dialoginen ja haastatteliija pystyy tarvittaessa oikaista väärinkäsityksiä tai selventää sanamuotoja (Tuomi & Sarajärvi 2018, 75). Tämä menetelmä tuki opinnäytetyötämme, sillä halusimme saada omaohjaajien kokemustietoa työnkuvasta omien havaintojemme ja teoreettisen tietoperustan tueksi. Halusimme myös nostaa esiin omaohjaajien onnistumisen kokemuksia inspiraation lähteeksi muille omaohjaajina toimiville. Pohdimme paljon valittavia teemoja ja kysymysten asettelua. Kysymysten teemoittelun jäsentämiseen saimme tukea ohjaavalta opettajaltamme ja näin pystyimme muodostamaan kysymysten lopullisen teemoittelun ja muodostamaan kysymykset teemoihin sopiviksi.

Haastattelumme teemoiksi rakentuivat; arki, vuorovaikutus, menetelmät sekä työyhteisön tuki. (Liite 1.) Teemat valitsimme sen perusteella, minkä koimme palvelevan parhaiten selkeän lopputuloksen saamista. Teemahaastattelu pyrittiin pitämään yksinkertaisena ja lyhyehkönä, mutta ytimekkäänä. Koimme, että nämä teemat näyttäytyvät lastenkodin ohjaajan työtehtävissä ja ovat pohjana Ketoniityn toiminta-ajatukselle. Työskentely keskittyy arjen elämiseen ja arjen vastuualueisiin, joissa korostuu keskinäinen vuorovaikutus. Omaohjaajuus on itsessään menetelmä, ja omaohjaajana voi käyttää erilaisia menetelmiä. Työskentely

lastensuojeluyksikössä on yhteistyötä, joten siksi pidimme myös työyhteisön tukea ja siitä keskustelua olennaisena teemana.

Halusimme selvittää, miten omaohjaajuus arjessa näyttäytyy ja miten sitä konkreettisesti toteutetaan. Miten lapseen tai nuoreen saadaan luotua luottamuksellinen suhde ja minkälaista vuorovaikutusta omaohjattavien kanssa on? Mitä eri menetelmiä omaohjaajuudessa hyödynnetään? Mitkä menetelmät on todettu hyväksi ja mitkä huonommiksi? Saadaanko työyhteisön jäseniltä tukea oman työn toteuttamiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen? Millaisia resursseja työyhteisö käyttää? Olimme kiinnostuneita myös siitä, millaista tukea ohjaajat kokevat saavansa työyhteisöltä, millaisia yhteistyömalleja yksikössä on käytössä eri toimijoiden kuten perheohjaajan kanssa ja miten yhteistyömalleja voisi kehittää.

Perehdytysmateriaalin tarkoituksena on koota yhteen omaohjaajana toimimisen vaatimuksia sekä hyödyllistä tietoa omaohjaajuudesta. Tavoitteena ei kuitenkaan ole määritellä yhtä oikeaa tapaa tehdä omaohjaajan työtä. Tarkoituksenmukaista on jättää tilaa erilaisille tavoille tehdä työtä, omia vahvuuksiaan hyödyntäen, tietyt omaohjaajuuden vastuualueet huomioon ottaen.

Teorian ollessa melkein valmis, keskustelimme Ketoniityn edustajan kanssa toiveista ja tarpeista oppaan sisällölle. Yhteisymmärryksessä halusimme luoda oppaan, joka vastaa kysymyksiin siitä, mitä omaohjaajuus on arjen käytännöissä, millaista vuorovaikutusta nuoren ja tämän verkoston kanssa tulee toteuttaa, miksi omaohjaajamenetelmää käytetään ja millaisia toiminnallisia tai luovia menetelmiä omaohjaajuutta toteuttaessa voi käyttää. Omaohjaajuuden arjen käytäntöjä meidän ei tarvinnut kerätä, sillä ne oli koottu yksikössä jo aiemmin. Tehtäväksemme jäi jäsentää omaohjaajuuden kokonaisuutta selkeäksi tietopaketti. Kokosimme oppaaseen Ketoniityn valmiita määritelmiä omaohjaajan työtehtävistä. Haastatteluista kokosimme oppaaseen mielestämme tärkeitä seikkoja omaohjaajan työhön, jotka haastatteluista nousivat ilmi. Käsittelemme teemahaastatteluita tarkemmin opinnäytetyömme teoriaosuudessa. Ketoniityn toive oli, että oppaan ilme on visuaalinen, mutta ymmärrettävä, koska Ketoniityn perehdytyskansioista löytyy omaohjaajuudesta jo niin sanotusti mustaa valkoisella.

Oppaan tavoitteena on luoda omaohjaajuudesta selkeä käytäntö, joka ei perustu vain ammattilaisten intuitiolle, vaan on jäsentynyttä toimintaa, jota toteutetaan hektisestä arjesta huolimatta. Ammattilaisten on tärkeää tietää, mitä he ovat tekemässä ja miksi, voidakseen päästä tuloksellisiin tavoitteisiin toistuvasti. Lisäksi halusimme koota oppaaseen erilaisia

toiminnallisia ja luovia menetelmiä, jotta omaohjaajat pystyvät löytämään niitä helpommin yhdestä paikasta ja saavat tietoa niiden toimivuudesta. Opas koottiin sekä sähköisessä että kirjallisessa muodossa työelämätahon toiveen mukaisesti.

2.4 Aikaisemmat tutkimukset

Aiheesta on tehty monia tutkimuksia. Kokemustietoa on kerätty niin nuorten kuin aikuistenkin taholta, sekä laadittu oppaita omaohjaajana toimimiseen. Tällaisia ovat esimerkiksi nuorisotyön puolelta Ninni Sormusen ja Henna Tarkkosen (2015) sekä Tuija Ungin (2019) tekemät opinnäytetyöt, joihin tässäkin työssä on viitattu. He olivat koonneet laajasti hyvää teoriaa omaohjaajuudesta, jotka koimme tärkeäksi nostaa esille myös meidän työssämme määrittellessämme omaohjaajuutta yleisesti.

Mielestämme kyseessä on kuitenkin aihe, jota täytyy alati kehittää. Nuorten maailma sekä koko lastensuojelun työkenttä muuttuu ja muutoksessa on pysyttävä perässä. Erilaisia menetelmiä myös kehitetään jatkuvasti. Omaohjaajuuden on kehityttävä muuttuvan maailman mukana ja työhön on oltava ajankohtainen perehdytys, jotta voidaan varmistaa tasainen laadukkaiden palveluiden tuottaminen.

Laadukas lastensuojelutyö vaatii myös jo alalla työskennelleiltä työntekijöiltä muutoskykyä ja -halukkuutta. Vaikka joku asia olisi toiminut vuosia, se ei tarkoita sitä, etteikö siitä voisi päästää irti ja opetella uutta vanhan tilalle. Ketola (2014, 4–5) kertoo tutkimuksessaan, että tulevaisuuden lastensuojelussa pärjäävät ne toimijat, jotka pystyvät mukautumaan muutoksiin. Ketola kuitenkin korostaa, että erityisesti alalla pärjäävät ne, jotka muokkaavat tulevaisuutta halutun laiseksi. Prosesseja tullaan laatimaan vielä enemmän asiakaslähtöisiksi ja toimintakulttuureissa korostuu kumppanuus ja luottamus.

Tutkimusten mukaan lastensuojelun vaikuttavuus lisääntyy muun muassa kehittämällä asiakkaan tarpeen tunnistamista sekä lisäämällä työntekijöiden pysyvyyttä ja osaamista sekä tekemällä toimintakäytänteistä yhtenäisempiä. Työntekijöiden vaihtuvuus lastensuojelualalla on haitallista. Tällöin asiakkaan kohtaaminen ja suhteen luominen asiakkaaseen hankaloituu. Osaamisen ylläpitäminen auttaa myös työssä jaksamista. Osaamista voidaan tukea esimerkiksi koulutuksilla, konsultaatioilla, esimiesten tuella ja työnohjauksella. Haluttu skenaario vuonna 2030 lastensuojelusta on, että lastensuojelun toimijoilla on hyvä ammattitaito

ja asiantuntijuus. Lisäksi palveluiden laatu on tasaisempaa ja tasa-arvoisempaa. (Ketola 2014, 64, 72.)

3 LASTENSUOJELU

3.1 Lastensuojelusta yleisesti

Lastensuojelu on nimensä mukaisesti lasten kokonaisvaltaista suojelua, oikeuksien edistämistä ja hyvinvoinnin turvaamista. Lasten suojelemisen lisäksi lastensuojelu on vanhempien tukemista kasvatustehtävässä sekä lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttamista. Lapsella tulee olla turvallinen ja virikkeellinen elinympäristö sekä mahdollisuus leikkiin. Ensisijainen vastuu lastensuojelun toteutumisesta on vanhemmilla ja huoltajilla. Suuressa roolissa ovat kuitenkin myös neuvola, varhaiskasvatus, koulu sekä lapsen harrastustoiminta. Lastensuojelu on siis sekä viranomaisten että kansalaisten yhteinen asia, jonka edistämiseen vaaditaan valtion, kuntien, kirkon ja kolmannen sektorin osallistumista. (Eskonen 2005, 22; Bardy 2009, 11; Saastamoinen 2010, 4, 10; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Inkeri Eskonen (2005, 22) määrittelee perheväkivaltaa käsittelevässä väitöskirjassaan lastensuojelun tarkoittavan laajasti kaikkea sitä toimintaa, mitä yhteiskunnassamme toteutetaan lasten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat tuen tarpeen kartoittaminen, asiakassuunnitelman laatiminen, avohuollon tukitoimet, kiireellinen sijoitus, huostaanotto, sijaishuolto sekä jälkihuolto. Tällöin lastensuojelun asiakkaana ovat lapsi ja hänen perheensä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, [viitattu 29.3.2020].)

Ehkäisevää lastensuojelua on lasten, nuorten ja heidän perheidensä hyvinvoinnin edistäminen ja erityinen tukeminen. Ehkäisevä lastensuojelu on kuntien vastuulla, eivätkä lasten ja heidän perheidensä oleteta olevan lastensuojelun asiakkaina. Lasten kasvun ja kehityksen edistäminen on mahdollista esimerkiksi neuvolalla ja muulla terveydenhuollolla, koululla, päivähoidolla ja nuorisotyöllä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, [viitattu 29.3.2020].)

3.2 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain (2007) tarkoituksena on turvata lapselle turvallinen kasvuympäristö sekä tasapainoinen ja monipuolinen kehitys sekä erityinen suojelu. Laki edistää lasten ja nuorten hyvinvointia sekä ehkäisee varsinaisen lastensuojelun tarvetta.

Lapsen oikeuksista on säädetty erikseen myös YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa, Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä Suomen perustuslaissa. Kaikessa viranomaistoiminnassa tulee asettaa lapsen etu etusijalle. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, [viitattu 29.3.2020].) Lastensuojelulaki määrittää koko yhteistyötahomme toiminnan perustan.

3.3 Sijoitus avohuollon tukitoimena

Lapselle voidaan järjestää avohuollon tukitoimena tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa taikka laitoshuoltoa hänen vanhempansa, huoltajansa tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa. (L 417/2007).

Jos lasta ei voida sijoittaa lapsen edun mukaisesti yhdessä hänen vanhempansa, huoltajansa, tai muun hänen hoidostaan ja kasvatuksesta vastaavan henkilön kanssa, voidaan lapsi sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti myös yksin. Sijoitukseen vaaditaan lapsen huoltajan sekä 12 vuotta täyttäneen lapsen suostumus. Sijoituksen tulee olla tarpeen lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, lapsen kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi. (Berg-Toroi 2012, 254–259.)

Lasta ei saa sijoittaa toistuvasti avohuollon tukitoimena, ellei lapsen etu välttämättä vaadi uutta lyhytaikaista sijoitusta. Sijoituksesta päätettäessä on määriteltävä sijoituksen tavoitteet ja arvioitu kesto. Sijoituksen jatkamisen edellytykset on arvioitava viimeistään kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. Jos sijoitusta jatketaan, arviointi on tehtävä kolmen kuukauden välein. Arvioinnin yhteydessä tulee selvittää myös mahdollinen huostaanoton tarve. (L 417/2007.)

3.4 Huostaanotto

Lapsi tulee ottaa sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä sijaishuoltoa, jos lapsen huolenpidossa on puutteita, kasvuolosuhteet vaarantavat lapsen kehitystä tai terveyttä, tai jos lapsi vakavasti vaarantaa kehitystään tai terveyttään päihteidenkäytöllä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellä. Jotta huostaanotto voidaan järjestää, tulee todeta, ettei

avohuollon tukitoimet ole riittäviä tai etteivät ne ole lapsen edun mukaisia huolenpidon toteuttamiseksi. Huostaanotto on viimesijaisin vaihtoehto. (L 417/2007.)

12 vuotta täyttäneitä lasta ja tämän huoltajia on kuultava huostaanottoa valmistellessa. Huostassaolevan lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, huolenpidosta sekä valvonnasta, opetuksesta ja terveydenhuollosta sekä näiden toteutumisesta on vastuussa sosiaalihuollosta vastaava toimielin. (L 417/2007.)

Lapsen sijaishuolto ei ole pysyvä vaihtoehto, vaan viranomaisten tehtävä on tukea biologisia vanhempia tai muita huoltajia huolehtimaan lapsestaan. Huostaanottoa tulee kuitenkin jatkaa niin kauan, kuin sen perusteet ovat voimassa ja se on lapsen edun mukaista. Lapsen olosuhteet sijaishuollossa tulee pyrkiä vakiinnuttamaan, jos vanhempien elämäntilanteessa ei tapahdu lapsen edun mukaisia muutoksia kohtuullisessa ajassa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

3.5 Kiireellinen sijoitus

Kiireellisen sijoituksen perusteet ovat samat, kuin huostaanotolla. Jos lapsi on välittömässä vaarassa, hänelle voidaan järjestää tarvittava hoito ja huolto sijaishuoltona. Kiireellinen sijoitus voi olla tarpeen esimerkiksi vanhempien ollessa päihteiden vaikutuksen alaisena tai sairastuessa äkillisesti, jolloin lapsen terveys ja kehitys ovat välittömässä vaarassa. Lapsi saattaa aiheuttaa välittömän vaaran myös itse, esimerkiksi käyttäytymällä itsetuhoisesti. Kiireellinen sijoitus on viimesijainen toimenpide ja vakava puuttuminen ihmisten elämään ja yksityisyyteen. (Taskinen 2010, 80–82; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2020.)

Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 vuorokautta. Jos tämä ei ole riittävä aika selvittää lapsen huostaanoton tarvetta tai riittäviä tukitoimia, voidaan sijoitusta jatkaa enintään 30 päivää. Kiireellisessä sijoituksessa on selvitettävä lapsen ja tämän huoltajien mielipide asiasta. Selvitys voidaan kuitenkin jättää tekemättä, jos selvittämisestä aiheutuva viivästyminen on haitaksi lapsen terveydelle, kehitykselle tai turvallisuudelle. (L 417/2007.)

4 HOIDOLLINEN VUOROVAIKUTUS

4.1 Asiakslähtöisyys

Asiakslähtöisyys on sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista säädettyssä laissa määriteltyä toimintaa. Laki määrittää asiakslähtöisyyden, asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja asiakkaan saaman laadukkaan palvelun sekä kohtelun edistämisen olevan lakisääteistä toimintaa kaikilla sosiaali- ja terveystalvueluilla tuottavilla toimijoilla. Lain mukaan asiakasta on kohdeltava ihmisarvoa, vakaumusta ja yksityisyyttä kunnioittaen. Asiakkaalle on mahdollistettava vaikuttaminen hänelle osoitettuihin palveluihin niin suunnittelun kuin toteutuksenkin osalta. Asiakkaan toivomukset, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet tulee huomioida. Asiakkaalle on kerrottava selkeästi ja ymmärrettävästi hänen oikeutensa, velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot. Asiakastietoja on käsiteltävä asiakkaan yksityisyyttä kunnioittaen. Asiakastietoja ei saa luovuttaa ilman asiakkaan suostumusta, ellei tämä ole lapsen edun mukaista tai joku muu laissa määritelty erityistilanne sitä vaadi. Lakia on sovellettava myös lastensuojelussa. (L 22.9.2000/812.)

Sorsa (2002, 68) määrittelee asiakslähtöisyyden olevan yhdenvertaisuuden ja ihmisarvon kunnioittamiseen perustuvaa toimintaa. Vuorovaikutussuhde asiakkaan ja työntekijän välillä on yhteistyöhakuinen ja tähtää asiakkaan voimaantumiseen. Rousu ja Holma (1999, 94) kiteyttävät asiakslähtöisyyden tarkoittavan sitä, että toimintaa ja toimia toteutetaan asiakkaan tarpeista käsin eikä omista tai organisaation lähtökohdista käsin. Tämän toteutumista on myös säännöllisesti seurattava asiakaskyselyillä. Lastensuojelussakin on huomioitava asiakkaan mielipide ja tunnistettava asiakkaan ja hänen verkostonsa asiantuntijuus omasta tilanteestaan. Myös Pehkonen ym. (2019, 89–90) linjaavat artikkelissaan asiakslähtöisyyden perustana olevan ihmisarvon kunnioittamisen, ja työtä määrittävinä arvoina olevan itsemääräämisoikeuden, osallistumisen, tasavertaisen vuorovaikutuksen ja tiedonsaannin. Asiakkaan huolta aiheuttava elämäntilanne on työskentelyn kohteena, eikä asiakasta itseään nähdä kohteena tai ongelmana.

Asiakslähtöinen työskentely lastensuojeluyksikössä on vuorovaikutusta, sijoitetun lapsen tai nuoren aseman edistämistä, oikeuksista tiedottamista ja huolehtimista. Työntekijän ja sijoitetun nuoren välillä vastuu vuorovaikutuksesta täytyy olla työntekijällä. Lastensuojeluyksikössä on myös monia rajoittavia tekijöitä asiakslähtöisyydelle yhteisten normien, käytäntöjen ja

sääntöjen vuoksi. Ammatilaisen täytyy muistaa asiakaslähtöistä palvelua tuottaessaan kognitiivinen empatia. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka ammatilainen osoittaa asiakkaalle empatiaa ja eläytyy asiakkaan tilanteeseen, pyrkii hän myös käyttämään asiakkaan omaa asiantuntijuutta mahdollisimman paljon hyväkseen. Ammatilaisen on pidettävä asiakkaaseen kuitenkin myös sopivasti etäisyyttä voidakseen havainnoida tämän tilannetta rationaalisesti. Tällöin asiakas ei pysty käyttämään epämiellyttävää tilannetta hyväkseen. Kognitiivisessa empatiassa on siis kyse etäisyyden ja empatian oikeista mittasuhteista. (Mönkkönen 2018, 43.)

4.2 Sosiaalipedagogiikka

Hämäläinen ja Kurki (1997, 30–31) ovat määritelleet pari vuosikymmentä sitten sosiaalipedagogian toimintatieteeksi, jolla pyritään ymmärtämään ja jäsentämään teoreettisesti sekä kehittämään pedagogista toimintaa, joka suuntautuu hyvinvoinnin edistämiseen, ongelmien lievittämiseen sekä ennaltaehkäisemiseen. Hämäläinen (1999, 4) määrittelee sosiaalipedagogiikan olevan yhteiskunnan toimintajärjestelmä, jolloin sillä on oma tehtävänsä yhteiskunnassa. Nivala ja Ryyänen (2019, 17, 4) määrittelevät sosiaalipedagogiikan myös kolmijakoiseksi toimintajärjestelmäksi, joka koostuu tieteestä, käytännön työstä ja koulutuksesta. Lisäksi he määrittelevät sosiaalipedagogiikan tavoitteen olevan inhimillisemmän yhteiskunnan tavoittelu, johon kuuluvat niin yhteiskunnallisen tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden vahvistaminen kuin ekologisen sivistyksen edistäminen.

Nivala ja Ryyänen (2019, 337–339) tiivistävät sosiaalipedagogiikan katsovan niin yksilöä, yhteisöjä kuin yhteiskuntaakin kasvun ja kasvatuksen näkökulmasta. Kaikki näyttäytyvät sosiaalipedagogiikan näkökulmasta arvokkaina erikseen, sekä toisiinsa kietoutuneina. Hämäläinen ja Kurki (1997, 15) tuovat esiin teoksessaan, ettei sosiaalipedagogiikka tyydy vain määrittelemään ongelmia vaan aktiivisessa roolissa on myös ratkaisujen löytyminen ongelmiin. Teoreettinen havainnointitieto nivoutuu päämäärätietoon ja konkretiaan, johon yksilöitä kannustetaan aktivoimalla heidän omaa toimijuuttaan. Pedagogisin keinoin sosiaaliset arvot siirtyvät yksilölle ja yksilöltä toiminnassa saatu tieto kytkeytyy teoreettisiin näkökulmiin.

Sosiaalipedagogiikka on orientaatio, eli työtä ohjaava tapa ajatella, ei yksittäinen ja tietty toimintamalli. Sosiaalipedagogisella orientaatiolla on pitkä historia suomalaisessa lastensuojelussa ja laitostyössä. Jo vuosikymmeniä sitten lastenkodeissa on työskennellyt sosiaalikasvattajia, joiden tehtävänä on ollut pedagogisen suhteen avulla kasvattaa ja

integroida sijaishuollon piirissä olevia lapsia itsenäiseen elämään ja kiinnittymään yhteiskuntaan. Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa korostuu yhteisen arjen jakaminen ja eläminen sijoitettujen lasten kanssa, näkemys elinikäisestä kasvusta ja kehityksestä, yksilön voimaantuminen ja muutokseen suuntautuminen, suhteen keskeinen merkitys kasvatustyössä eli niin sanottu pedagoginen suhde sekä yhteisöllisyyden korostaminen. (Petrie ym. 2008; Smith & Whyte 2008; Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 5.) Eronen ja Laakso (2016, 27) määrittelevät suhteen, joka sijoitetulle lapselle ja häntä hoitavalle aikuiselle muodostuu yhteisen arjen kautta, olevan enemmän pedagoginen suhde, kuin kiintymyssuhde.

Lastensuojelutyössä sosiaalipedagoginen ja kasvatuksellinen lähestymistapa, joka ottaa huomioon sijoitettujen lasten elinympäristössä tapahtuneet yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset, vaikuttaisi antavan laajemman teoreettisen perustan sijaishuollossa tapahtuvalle kasvatukselle kuin suppeammat teoriat. (Eronen & Laakso 2016, 27.) Hämäläinen (2001, 209) kirjoittaa teoksessaan saksalaisen sosiaalipedagogiikan johtohahmon sanoneen "ihminen, se on: kasvatus". Hämäläinen itse lisää lausahdukseen "kasvatus, se on yhteisö". Yhteisön merkitys kasvatukseen on tunnistettava ja tunnustettava sekä kasvatuksen vaikutus yksilöön. Yhteisö voi vaikuttaa kasvatukseen ja yhteisö kasvattaa yksilöä ja yksilö kasvattaa yhteisöä. Yhteisökasvatus on Hämäläisen mukaan yksi sosiaalipedagogiikan suuntaus. Yhteisökasvatuksen avulla yhteisön jäseniä valjastetaan kasvamaan yhteisvastuuta kantaviksi ja yhteenkuuluvuutta tunteviksi yksilöiksi, jotka omaksuvat demokratian toimintatavat ja noudattavat niitä. Yhteisöllisen kasvatuksen lisäksi sosiaalipedagogiikka nojautuu yksilön omaan kasvuun eli itsekasvatukseen, jota voidaan herätellä ja vahvistaa pedagogisin välinein. Kasvatuksellisiin tavoitteisiin päästään parhaiten yksilön itsemääräämisoikeutta kunnioittaen, tasavertaisen vuoropuhelun avulla. (Hämäläinen & Kurki 1997, 32.)

Tarvetta sosiaalipedagogiikalle nostavat yhteiskunnassa muun muassa sosiaalisen pahoinvoinnin lisääntyminen, eriarvoisuuden kasvaminen, yhteisöllisyyden rapautuminen, yleisten asenteiden koveneminen, koulukiusaaminen, koulupudokkuus sekä tehokkuustavoitteiden yleistyminen. Sosiaalipedagogiikka tuo vastapainoa yksilökeskeiselle ajattelulle yhteisöllisemmällä ja yhteiskunnallisemmalla ajattelumallilla. (Nivala & Ryyänen 2019, 18.)

Sosiaalipedagogiikkaa toteutetaan dialogisesti niin, että yksilön potentiaali löydetään ja sen kehittyminen mahdollistuu. Keskiössä on yksilön persoonallinen kasvu ja toimijuuden vahvistuminen. Sosiaalipedagogiikan lähtökohtana on ymmärrys siitä, että yksilö kasvaa

osana yhteisöä, yhteisöllisesti. Tämän vuoksi on tärkeää tukea kasvua osallisuuteen, yhteiselämään ja vuorovaikutukseen. Yksilön tukemisen ymmärretään olevan yhteydessä vallitsevaan yhteiskunnalliseen todellisuuteen, joka antaa yksilölle mahdollisuuksia, määrittelee niitä sekä rajoittaa niitä. Sosiaalipedagogiikassa olennaista on tukea yksilön kiinnittymistä yhteiskuntaan, eli oman paikan löytymistä yhteiskunnan jäsenenä, yhteiskunnallista osallisuutta, toimintamahdollisuuksia kansalaisena sekä arvioivaa ja itsetutkiskelevaa yhteiskunnallista toimijuutta. Sosiaalipedagogiikkaa toteuttaessa on tärkeää löytää oma tapa toteuttaa sitä, sekä ymmärtää millaiseen arvopohjaan omaa toimintaansa perustaa. (Nivala ja Ryyänen 2019, 238.)

Sosiaalipedagogisessa laitospedagogisessa kiinnitetään huomiota muun muassa lasten ja nuorten voimaannuttamiseen (empowerment), elinikäiseen kasvuun ja kehitykseen sekä arjen jakamiseen sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa. (Timonen-Kallio ym. 2017, 17–18.) Lastensuojelun sijaishuollon laitospedagogisessa sosiaalipedagoginen työote näyttäytyy pedagogisina suhteina, osallisuuden vahvistamisena ja yhteisön kasvatuksellisuutena sekä suunnitelmallisena toimintana. Nuori kohdataan yksilönä ja hänen ainutlaatuisuutensa tunnustetaan. Nuorta herätellään ja autetaan huomioimaan vaikutusmahdollisuudet oman elämänsä kulkuun. Nuoren kanssa käydään läpi elämässä kohdattuja asioita, opetellaan elämäntaitoja yhdessä itsenäistä elämää varten. Nuoren kasvua tuetaan suunnitelmallisesti, kohti itsenäistä ja autonomista toimijuutta. Lastensuojelulaitoksen yhteisöllisyys opettaa nuorelle vuorovaikutustaitoja, ryhmässä toimimista sekä vastuuntuntoa niin omista teoistaan kuin yhteisöstäkin. (Timonen-Kallio ym. 2017, 17–18; Nivala & Ryyänen 2019, 291–292.)

Huostaanotetuille nuorille normaali arki itsessään on terapeutista ja kasvattavaa, mutta sitä tulee tietoisesti kehittää alati. Tavallisen arjen lisäksi nuoret kohdataan aktiivisina toimijoina. On tärkeää osallistaa nuoria vaikuttamaan yhteiseen toimintaan ja toimintatapoihin. Yhdessä vietetty aika kuten retket, liikunta ja taiteellinen toiminta muun muassa, tekevät mahdolliseksi nuorten keskinäisen ryhmätoiminnan ja kokonaisvaltaisen kasvun tukemisen. (Nivala & Ryyänen 2019, 292, 294.)

4.3 Terapeuttinen orientaatio

Terapeuttisen orientaation lähtökohtana on tunnistaa ja tunnustaa sijoitettujen lasten elämäntilanteen erityisyys. Orientaatio ei ole suunnattu vain ongelmallisille lapsille ja nuorille,

vaan sopii kaikenlaiseen lasten kuntoutukseen ja laitostyön kehittämiseen. Kuntoutuksen lisäksi se on kasvatuksellista sekä suunnitelmallista toimintaa. Lasten elämässä on usein tapahtunut traumatisoivia tapahtumia, jonka vuoksi laitostyön pitäisi olla muutoksen aikaan saamista, lapsen kokemuksiin vastaamista ja niiden käsittelyä, etteivät kokemukset jätä lapseen pysyviä vaurioita. Terapeuttisen orientaatioon liittyy vahvasti näkökulma lasten traumasta ja se on nähty tutkimustuloksissa niin kutsuttua tavallista laitospasvatusta positiivisempänä. (Whittaker, Del Valle & Holmes 2015, 24; Eronen & Laakso 2016, 18; Timonen-Kallio ym. 2017, 16–17.)

Whittaker ym. (2016, 96–98) määrittävät terapeuttisen orientaation keskeiset periaatteet. Ensimmäisenä nähdään lasten ja nuorten turvallisuus (“safety first”). Lastensuojeluyksikön tulee olla lapsille turvallinen elinympäristö. Lapsen tulee kokea olevansa turvassa suhteessa kasvu ympäristöönsä, toisiin lapsiin sekä ohjaajiin. Turvallisuutta lisää mallinnus, jota arvioidaan jatkuvasti ja joka on kasvuun ja kehitykseen uskovaa sekä suunnitelmallista toimintaa. Toinen keskeinen periaate on yhteistyö lasten vanhempien kanssa. Lasten ja tämän vanhempien välistä yhteydenpitoa tulee tukea ja vahvistaa mahdollisuuksien mukaan, sekä tukea perheen osallisuutta ja osallistumista lastenkodin arkeen. Tavoitteet saavutetaan parhaiten jaetulla vastuulla ja päätöksenteolla. Vanhempien ja muiden perheenjäsenten lisäksi aktiivista kumppanuutta toteutetaan myös muiden lapselle tärkeiden toimijoiden välillä.

Kolmantena periaatteena nähdään palveluiden ankkuroiden lapsen normaaleihin kasvun instituutioihin. Terapeuttisesti suuntautuneet toimijat eivät näin ollen toimi erillään muusta yhteisöstä. Neljäntenä periaatteena korostetaan, ettei kyseessä ole vain yksittäinen ohjelma, vaan laajempi terapeuttinen orientaatio. Tässä korostuvat yhdessä eläminen ja oppiminen sekä arjen jakaminen henkilökohtaiset ihmissuhteet huomioon ottaen. Yksittäinen ohjelma ei välttämättä takaisi laadukasta laitospasvatusta. Viides periaate on tutkijoiden ja toimijoiden välinen yhteistyö. Tulevaisuuden laitospasvatuksen kehittäminen ja tutkiminen ovat tärkeitä, jotta sijoitettujen lasten tarpeisiin voitaisiin vastata paremmin. (Whittaker ym. 2016, 96–98.)

Timonen-Kallio ym. (2017, 17) korostavat, että terapeuttisessa orientaatioissa on tärkeä antaa lapselle tukea hänen kokemustensa ymmärtämiseen ja vastaanottamiseen. Työntekijöiden tulee muistaa rehellisyys ja avoimuus kaikessa lasta koskevissa asioissa ikä- ja kehitystaso huomioon ottaen. Lapsen kanssa työskentäen tämän menneisyyttä, jolloin lapsi pystyy rakentamaan aiemmasta elämästään johdonmukaisen, jossa ei ole uusia yllätyksiä. Lapsen historia ja muistot tukevat toisiaan ja lapsi tiedostaa, ettei hän ole itse ollut syyllinen

kokemaansa. Elämäntarinyöskentelyn avulla lapselle muodostuu selkeämpi ja myönteisempi minäkuva. Laitoksen ohjaajien työssä korostuu vanhemmuuden kasvatustaidot ja heidän vastuullaan nähdään arkinen huolenpito, joka sisältää esimerkiksi ruuanlaiton ja siivoamisen sekä lasten kouluun lähettämisen.

4.4 Ratkaisukeskeisyys

Ratkaisukeskeinen ajattelutapa on myönteinen tapa kohdata elämän haasteita. Ajattelutavassa korostetaan toiveikkuutta, edistystä, yhteistyötä sekä voimavaroja. Ratkaisukeskeinen ajattelutapa menee kohti selkeää päämäärää pienillä, helposti saavutettavissa olevilla askelilla. Tämä voi olla työlästä, joten saavutettu edistys tehdään näkyväksi. Inhimillisyys, leikkisyys, huumori, tasa-arvoisuus, lämpö, luovuus, joustavuus ja armollisuus ovat työskentelyn keskeisessä asemassa. Ratkaisukeskeisyydelle tyypillisiä lausahduksia ovat esimerkiksi: “Älä korjaa sitä, mikä ei ole rikki”, “Tee lisää sitä, mikä toimii” ja “Tee pieni muutos siihen, mikä ei toimi”. (Ratkes 2020; Saukkola 2013.)

Ratkaisukeskeisyys näkee ihmisen osaavana ja pystyvänä ja sen vuoksi ajattelutapaa voidaan hyödyntää kaiken ikäisten asiakkaiden kanssa. Asiakkaat nähdään oman elämänsä asiantuntijoina ja työntekijä asiakkaan vierellä kulkijana. Työntekijän tehtävänä on perehtyä asiakkaan elämäntapaan ja kykyyn ajatella. Työntekijä auttaa asiakasta tämän omien voimavarojen löytymisessä ja niiden hyödyntämisessä, jolloin asiakkaan elämänlaatu muuttuu tyydyttävämmäksi. Ajattelumallissa keskitytään asiakkaan voimavaroihin. Keskiössä on ratkaista pulmia tai saavuttaa tavoitteita, menneisyyteen ei juurikaan paneuduta. Asiakkaan omat taidot ja kyvyt ovat etuasemassa. (Marttila 2018; Sesay 2013.)

Ratkaisukeskeisyydessä menneisyyden tapahtumia käsitellään kasvattavina ja opettavina kokemuksina, jotka ovat saaneet aikaan myös jotain hyödyllistä. Menneisyyden ongelmista voi olla hyötyä tulevaisuuden ongelmia ratkaistaessa. Ongelmapuhetta tulisi olla vain noin 20% keskustelusta ja 80% ratkaisupuhetta. Ratkaisuun pyritään pääsemään ensin ja sitten keskitytään ongelmiin, jos ne ovat vielä olemassa. Ongelmat muutetaan realistisiksi tavoitteiksi ja mietitään, mitä ongelmien tilalle tulee. (Saukkola 2013.)

Ratkaisukeskeisyydessä käytetään apuna erilaisia kysymyksiä sekä haastattelutekniikoita. Kysymysten avulla asiakas pystyy oivaltamaan uusia mahdollisuuksia. Asiakas ohjataan keskittymään ongelmien sijasta ratkaisuun ja siihen, mitkä asiat asiakas haluaisi elämässään

olevan toisin. Apuna käytetään usein niin sanottua ihmekysymystä, jonka avulla asiakas näkee tulevaisuutensa mieluisena. Kysymys muotoillaan siten, että asiakkaan elämässä tapahtuu ihme ja kaikki hänen ongelmansa ovat kadonneet. Asiakasta kannustetaan miettimään, mitä hän tekisi tilanteessaan toisin. Muita kysymystyyppejä ovat esimerkiksi avoimet kysymykset, tarkentavat kysymykset, tavoitetta kartoittavat kysymykset sekä asteikkokysymykset. (Saukkola 2013; Marttila 2018.)

Avoimia kysymyksiä ovat esimerkiksi: mitä, missä, milloin, mikä, miten ja kuka. Tarkentavilla kysymyksillä selvennetään, että kuuntelija on ymmärtänyt puhujaa oikein. Asteikko- ja tavoitekysymykset auttavat asiakasta sanoittamaan tulevaisuutta, konkretisoimaan monimutkaisia asioita, näkemään oman tilanteensa ja havainnoimaan elämänsä onnistumisia ja edistymistä. Asiakasta kehoitetaan pohtimaan ongelman vaikutusta elämäänsä ja kysymysten avulla pystytään selvittämään asiakkaan selviytymiskeinoja ja käytössä olevia voimavaroja. Kysymystyöskentelyssä saatetaan saavuttaa poikkeamia, eli tilanteita, jotka eivät ole esiintyneet asiakkaan elämässä, vaikka ne olisivat olleetkin todennäköisiä. Tällaisten tilanteiden syntyessä keskitytään siihen, miten poikkeamat eroavat tilanteista, joissa vastoinkäymisiä on tullut, eli mitä on tehty eri tavalla. Poikkeamatilanteiden tunnistaminen auttaa asiakasta ratkaisukeskeisyyteen, koska ne paljastavat asiakkaiden vahvuuksia. Työntekijöiden tehtävä on vahvistaa ja rohkaista asiakasta tässä rinnalla. (Saukkola 2013; Marttila 2018.)

Ratkaisukeskeisyys on hyvä työkeino koittaa kääntää asiakkaiden huonot kokemukset toiveikkaiksi. Se auttaa asiakasta ymmärtämään, ettei menneisyyden tapahtumat määritä tulevaisuutta ja ongelmat voidaan kääntää voimavaroiksi tulevaisuutta ajatellen. Aina on mahdollisuus johonkin hyvään ja uuteen. Uskoa, toivoa ja unelmia vaalitaan ja tasapainoa haetaan realismin ja toiveiden välillä. (Marttila 2018; Ratkes 2020.)

4.5 Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia eli DDP

Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia eli DDP (Dyadic Developmental Psychotherapy) on tohtori Daniel A. Hughesin 1980-luvun lopulla kehittämä perheterapeuttinen hoitomalli, jonka perustana on kiintymysteoria. Hughes (2015, 11) on kehittänyt myös kiintymyskeskeisen perheterapian (Attachment-Focused Family Therapy, AFFT), joka on kutakuinkin sama, kuin DDP. Alun perin DDP on kehitetty hoitamaan adoptio- ja sijaislapsia, joilla on kompleksisia

traumoja. Teoriaa voidaan soveltaa laajasti, erilaisten asiakkaiden kanssa erilaisissa olosuhteissa, kuten lastenkodeissa, ryhmäkodeissa ja sijaiskodeissa sekä sairaaloiden lastenosastoilla. Asiakkaiden taustalla on usein trauma sekä kiintymyshäiriöitä, jotka estävät positiivisten ja parantavien ihmissuhteiden tervehtyvän vaikutuksen. DDP-terapia on tehokas hoitomuoto, joka perustuu näyttöön ja sitä on empiirisesti todennettu ja tutkittu ja tutkitaan edelleen. Teorian avulla lasta auttavia tekijöitä sekä perhettä pystytään ymmärtämään paremmin. (Becker-Weidman 2013, 13–14, 16; Timonen-Kallio ym. 2017, 21.)

DDP:ssa yksilöiden välinen suhde nähdään ohjaajavana ja keskeisenä periaatteena. Suhde on emotionaalisesti empaattinen, herkkä, reflektiivinen, kahdenkeskinen ja yhteistoiminnallinen. Terapeutin vastuulla on luoda suhteessa positiivisia ja intersubjektivisia kokemuksia. Intersubjektivisuus nähdään kokonaisvaltaisena emotionaalisenä ja reflektiivisenä käyttäytymiseen liittyvänä kokemuksena toisesta ihmisestä. Tällöin terapeutilla ja lapsella on samat emootiot, huomio samassa asiassa ja pyrkimys samaan tavoitteeseen. Toinen ihminen ikään kuin löydetään tässä suhteessa. Suhde nähdään lapsen näkökulmasta turvallisena tukikohtana, joka on hänen eheytykselle ja lopuksi parantumiseensa välttämätön edellytys. Kun suhde on turvallinen, lapsi pystyy lähteä tutkimaan maailmaa. (Becker-Weidman 2013, 15, Hughes 2015, 27–30.)

Toisena keskeisenä periaatteena nähdään, että kiintymyksen kannalta hoitajan ja terapeutin mielentilan tulisi olla vakaa ja jäsentynyt. Hoitajien omissa kiintymyssuhteissa ei saisi olla ratkaisemattomia asioita. Jos ongelmia ilmenee, jatkavat terapeutti ja hoitaja ilman lasta. Terapeutti auttaa tällöin hoitajaa ratkaisemaan ongelmat, jotka estävät lapselle turvallisen tukikohdan ja turvallisuuden tunteen muodostumista. Terapeutti myös käyttää omaa persoonaansa asiakkaan kanssa, jolloin asiakas pystyy saavuttamaan paremman itsetuntemuksen ja saamaan aidompia emotionaalisia kokemuksia. Asiakas osaa myös olla joustavampi suhteessa muihin. (Becker-Weidman 2013, 15, 31.)

Kolmantena periaatteena nähdään PACE- ja PLACE-asenteet. PACE-asenne muodostuu sanoista leikkisä (playful), hyväksyvä (accepting), utelias (curious) ja empaattinen (empathic). PACE-asenteessa on hoitava ilmapiiri, jonka muodostuminen on terapeutin vastuulla. Asenne antaa keinot luoda ja säädellä emotionaalisia kokemuksia, jotka nousevat esiin. PLACE-asenne puolestaan kuvaa parantavaa ympäristöä, jossa ovat läsnä leikkisyys (playfulness), rakkaus (love), hyväksyntä (acceptance), uteliaisuus (curiosity) ja empatia (empathy). (Becker-Weidman 2013, 15-16.) PACE-asennetta tulemme avaamaan vielä tarkemmin luvun lopussa.

Neljäntenä ajatuksena nähdään vuorovaikutteinen korjaaminen. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmissuhteissa ilmenevät konfliktit, väärinymmärrykset ja virheet korjataan välittömästi. Korjaaminen on aikuisen vastuulla. (Becker-Weidman 2013, 15–16.)

Viidentenä keskeisenä ajatuksena on vastarinta. Se nähdään pelon ilmauksena, joka saattaa kertoa terapeutin liian nopeasta etenemisestä. Vastustus heijastaa lapsen pelkoa ja häpeää sekä aiempia kielteisiä kokemuksia hoivasuhteisiin liittyen. Tämä on lapsen sopeutumisstrategia, jonka avulla hän koittaa hallita hermostuttavia ja häiritseviä tunteita. Vastarintaan ei saa suhtautua väheksyvästi eikä sitä saa tulkita negatiivisesti. Tähän vastataan vuorovaikutteisella korjaamisella, jolloin lasta myötäillään enemmän ja johdatellaan vähemmän. Kuudes ajatus on se, että terapeutti valvoo. Hoitajalla on oltava valmius herkkään, reagoivaan, oivaltavaan, sitoutuneeseen ja reflektiiviseen asenteeseen. DDP-terapiassa vanhemmat ja hoitajat ovat avainasemassa edistymisen kannalta. Hoidon lopputulokseen vaikuttaa enemmän se, millaisia lapsen hoitajat ovat, ei niinkään se, miten ”häiriintynyt” lapsi on. (Becker-Weidman 2013, 16.)

DDP:ssa käytetään periaatteita, interventioita ja metodeja. Näitä on tutkittu paljon ja niillä on empiirisesti todennettu perusta. Periaatteet ovat esimerkiksi kompleksisen trauman hoidossa olevat kuusi ydinkomponenttia. Nämä ovat turvallisuus, itsesäätely, omaan pohdintaan perustuva tiedonkäsittely, traumaattisen kokemuksen integrointi, suhteeseen sitoutuminen sekä positiivisen tunnetilan parantaminen. (Cook ym. 2005, 395; Becker-Weidman 2013, 18.)

DDP sopii hyvin lastenkotiympäristöön tai muuhun vastaavaan, jossa hoidettavia on useita. Lastenkodin työntekijät toimivat vanhempien rinnalla ”apuvanhempina” tai ensisijaisina hoitajina sijoituksen kesto huomioon ottaen. DDP:n harjoittaminen lastenkodeissa vaatii henkilökunnan kouluttamista ja terapeutin tulee ottaa henkilökunta mukaan terapiaan niin hyvin kuin mahdollista. Piilevät traumat ja kiintymyshäiriöt pystytään ratkaisemaan paremmin, kun henkilökunta on kiintymyshahmon roolissa eli ensisijaisena hoitajana lapsen elämässä. (Becker-Weidman 2013, 20.)

PACE-asenne. PACE-asenne muodostuu siis sanoista leikkisä, hyväksyvä, utelias ja empaattinen (playful, accepting, curious ja empathic). Terapeutti tai aikuinen lähestyy lasta leikkisästi, hyväksyvästi, uteliaasti ja empaattisesti. Nämä neljä ominaispiirrettä ovat erityisessä asemassa lapsen ja aikuisen välisen kiintymyksen ja intersubjektiivisuuden kehittämisessä. Terapeutin vastuulla on, että hoito kulkee parantavasti. PACE-asenne auttaa

terapeuttisen liiton muodostumista. (Becker-Weidman 2013, 33; Hughes 2015, 93.) Tässä luvussa kuvaamme PACE:n käyttämistä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa ja ominaispiirteiden takana olevia merkityksiä. Asenne on selvästi nähtävissä aikuisen äänestä, ilmeistä, eleistä, silmistä ja kosketuksesta (Hughes 2015, 93).

Leikkisässä ilmapiirissä aikuisella on mahdollisuus ja kyky kokea iloa lapsesta. Ihminen kokee hyväksyntää, kun hänellä on samanlaisia kiinnostuksen kohteita toisen kanssa. Tällaisia syntyy, kun ihmiset nauravat yhdessä ja jakavat ilon keskenään. Huumori on hyvä apukeino asioiden näkemiseen myös toisesta perspektiivistä, jonka avulla ihmisen oma ajatus voi muuttua ja hän voi tulkita tilannetta toisin. Leikkisä asenne edistää optimismin välittymistä ja kehittää suhteen hyviä puolia. Leikkisyyden avulla pystytään luomaan yhteishenkeä ja vastavuoroista mielihyvää. Leikkisyys luo uskoa vaikeista tilanteista selviytymiseen. (Hughes 2015, 93, 95; Eskelinen & Hirvonen 2017.)

Leikkisä ilmapiiri on luontevampaa muodostaa pienten lasten kanssa, mutta myös isommat lapset tarvitsevat sitä. Aikuisen tulee kiinnittää huomiota ilmeisiin ja eleisiinsä, sekä niiden vaihteluun, liikkeeseen, nauruun ja rytmittämiseen. Leikkisyyden avulla saavutetaan kehitykseen ja ihmissuhteisiin liittyviä tavoitteita kuten tunteiden säätelyä ja jakamista, positiivisen minäkuvan kehittymistä, vuorovaikutuksen kokemista myönteisenä ja hyväksyntää ilman ehtoja. Kun aikuinen on muistanut useimmiten säilyttää leikkisän asenteen, ei lapsella ole tarvetta asettua niin usein puolustuskannalle aikuisen korjatessa hänen käytöstään. Leikkisyyttä voi olla kaikki lapsen ja aikuisen yhteinen tekeminen, jossa molemmat tuntevat olonsa hyväksi ja nauttivat toistensa seurasta. (Eskelinen & Hirvonen 2017.)

Hyväksyvässä ilmapiirissä aikuisella on täydellisen tuomitsematon asenne lapsen tunteita, pyrkimyksiä, sisäistä elämää ja ajatuksia kohtaan. Silloin lapsen sisäistä minää ei uhkaa pettyminen, pilkkaaminen tai hylkääminen. Tällöin lapsi tuntee olonsa hyväksytysti sellaisena kuin on. Aikuinen saa olla lapsen tekoja kohtaan vihainen, mutta lapsen persoonaa kohtaan ei saa kohdistaa arvosteluja. (Hughes 2015, 99; Eskelinen & Hirvonen 2017.)

Hyväksyntä helpottuu, kun aikuinen vähentää omaa ärsyyntymistään ja suuttumustaan lasta kohtaan. On tärkeää, että aikuinen näkee lapsen ärsyyntymistä aiheuttavan käytöksen takana lapsen motiivit, oletukset ja havainnot. Hyväksytään siis se, mitä lapsi sanoo, kokee tai tuntee, koska tämä on osa kiintymysperusteisen toiminnan omaksumista. Jos aikuinen suuttuu jatkuvasti ja on ankara, saattaa lapsi mielessään sekoittaa hänen käytöksensä ja hänen

persoonansa olevan sama asia. Jos kurinpito kohdistetaan lapsen persoonaan ja sisäiseen minään, hän alkaa kokea häpeää ja syyllisyyttä. Lapsi saattaa myös muuttua vastustelevaksi. (Hughes 2015, 99; Eskelinen & Hirvonen 2017.)

Uteliaan ilmapiirin avulla pystytään selvittämään lapsen tekojen motiiveja, tunnetilaa ja ajattelua. Siihen liittyy aktiivinen ja tuomitsematon avoimuus toisen kokemuksia kohtaan. Jos aikuisella on valmiita oletuksia lapsen tekoja kohtaan tai hän ajattelee lapsen tekojen taustalla olevan automaattisesti kielteisiä motiiveja, on uteliaisuuden toteuttaminen hankalaa. Jos lapselle on hankala sanoittaa tekojaan, aikuinen voi koittaa asettua puhumaan lapsen asemasta, jolloin lapsi saattaa löytää syyn teoilleen. Tällöin lapsi näkee, että on hyväksyttävää puhua sellaisista asioista, kun on ensin kuullut ne aikuiselta. Tarkoituksenmukaista on asettua lapsen rinnalle etsimään selitystä teoille. (Hughes 2015, 105; Eskelinen & Hirvonen 2017.)

Lapsi alkaa kiinnostua omasta sisäisestä maailmastaan, kun aikuinen on kiinnostunut lapsen ajatuksista eikä tuomitse tämän sisäistä maailmaa. Silloin lapsi oppii tunnistamaan ja ilmaisemaan ajatuksiaan ja tunteitaan, jolloin aikuisen on helpompi antaa lapselle tukea ja ymmärrystä. (Eskelinen & Hirvonen 2017.)

Empaattisessa ilmapiirissä aikuinen tarjoaa lapsen kielteisiin tunteisiin tukea ja lohdutusta ja vahvistaa lapsen myönteistä tunnetta ilmeillä, rytmityksellä ja äänenpainolla. Kun aikuinen säätelee tunteitaan, alkaa myös lapsi tunnistaa ja säädellä omiaan, eikä jää niiden kanssa yksin. Aikuinen antaa tukea emotionaalisen tasapainon säilyttämiseen sekä sanallisella että sanattomalla viestinnällä. (Hughes 2015, 109; Eskelinen & Hirvonen 2017.) Empatia saattaa estyä, jos aikuisen mielessä on muita asioita, kuten käytöksen korjaaminen, ongelmanratkaisu tai opettaminen. On tärkeä pyrkiä pääsemään näistä tuntemuksista eroon ja antaa tilaa empatialle. Sen ei ole tarkoitus poistaa lapsen tunnetilaa, vaan saada lapsi tuntemaan, ettei hän ole tunteidensa kanssa yksin. (Eskelinen & Hirvonen 2017.)

PACE-asenteen avulla aikuinen näkee lapsen, joka on arvokas ja hyvä, vaikka käytös olisi haastavaa ja huolestuttavaa. Traumatisoituneiden ja haastavasti käyttäytyvien lasten kanssa työskennellessä PACE-ajattelu vaatii aikuisen oman elämänsä hallintaa ja oman itsensä likoon laittamista. Jokainen vuorovaikutustilanne traumatisoituneiden lasten kanssa aktivoittaa työntekijää eri lailla, riippuen hänen omasta historiastaan. Kun aikuinen ymmärtää lapsen toiminnan takana olevat varhaiset kokemukset, kuten laiminlyönnin, hän pystyy asennoitumaan lapsen huonoon käytökseen eri tavalla. (Eskelinen & Hirvonen 2017.)

4.6 Suhdeperustainen kuntoutus

Ihmisen kokemus turvallisuuden tunteesta, positiivisesta minäkuvasta ja omasta kyvystä toimijuuteen omassa elämässään on hyvinvoinnin kulmakiviä. Käsitykset siitä, miten ihminen toimii ja millaisena hän näkee itsensä, rakentuu suhteissa muihin ihmisiin. (Timonen-Kallio ym. 2017, 18) Suhteiden aiheuttamat vinoumat, kuten aggressiivisuus, käytösongelmat ja traumat ovat mahdollista niin ikään korjata hyvässä suhteessa. Nähdynsä ja kuullunsa tuleminen sekä liittyminen eli osallisuus ovat niin ihmisuhteen kuin hoitosuhteenkin ydin. (Sudenlehti 2018, 50, 81.)

Onnistunut suhdeperustainen työskentely vaatii, että tunnistetaan, mitä suhdeperustaisessa työskentelyssä tapahtuu ja miten sitä suunnitelmallisesti käytetään asiakkaan kanssa. Tulevaisuudessa lastensuojelun haasteet monimutkaistuvat entisestään ja se asettaa lastensuojelulle tarpeen jäsentyneelle suhdeperustaiselle työskentelylle työntekijöiden intuition ja automatisoituneiden mallien sijaan. Suhdeperustaista työskentelyä toteuttavan työntekijän ja työyhteisön tulee asettaa suhdeperustainen työskentely yhteiseksi tavoitteeksi, ymmärtää mikä suhteissa hoitaa asiakasta, miten luoda suhde asiakkaaseen ja miten suhdeperustaista työtä järjestelmällisesti toteutetaan voidakseen onnistua työskentelyssä. (Uusitalo 2018, 43–45.)

Sudenlehti (2018, 49–83) on koonnut suhteissa hoitaviksi tekijöiksi mentalisoinnin, intersubjektiivisuuden, reflektiivisyyden, peilaamisen, vastavuoroisen dialogisuuden, sanallistamisen, aistillistamisen ja koherenssin kohoamisen. Suhdeperustainen orientaatio vaatii rinnalleen suunnitelmallisuutta, ennakoitavuutta, sitoutumista, toistuvuutta, yhteisöllisyyttä sekä niin sanottua holding-ympäristöä. Suhdeperustaiseen työskentelyyn kuuluu keskeisesti narratiivinen ja hypoteesikeskeinen työote. Ihminen on menneisyytensä, tulevaisuutensa ja nykyhetken summa ja toimii reaktioidensa varassa. Reaktiot voivat olla opittuja, peilattuja ja osa kaikuja menneisyydestä. Suhdeperustaiseen työskentelyyn kuuluu hypoteesien eli olettamuksien etsiminen dialogissa asiakkaan kanssa. Hypoteesin perusteella myös etsitään nuorta palvelevia toimintatapoja. Hypoteesi tulisi jakaa nuoren kanssa dialogissa, huolimatta siitä, onko se oikea tai väärä.

Mentalisointi. Jussi Sudenlehti (2018, 53) ja Arthur Becker-Weidman (2013, 38) tiivistävät Peter Fonagyn (2002) määritelleen mentalisaatio-käsitteen tarkoittavan ihmisen kykyä tarkastella omaa ja toisen mieltä ja kykyä olla keskellä kokemusta ja samaan aikaan

ajattelemaan sitä. Tällöin yksilö muodostaa representaation eli mielikuvan, jonka avulla hän pystyy ennakoimaan toisen tunteita, tekoja ja ajatuksia sekä reagoimaan niihin sopivalla tavalla. Toisen ihmisen ajatuksia analysoidessa ihminen alkaa pohtia toisen ajatusten takana olevia motiiveja. Tämä auttaa ihmistä ymmärtämään vuorovaikutusta ja itseään paremmin.

Mentalisaatiokyky kehittyy lapsen ollessa 4-vuotias. Mikäli kehitysvaihe vaurioituu, näyttäytyy tämä vaikeutena rauhoittaa itseään, ymmärtää omia tai toisen mielijohotteita eli impulsseja, vaikeuksina vuorovaikutussuhteissa sekä empatiavajeena. Mentalisaatiokyky auttaa lasta tai nuorta erottamaan oman mielensä toisen mielestä ja vähitellen kohottaa lapsen kykyä sietämään omia tunnetilojaan sen sijasta, että tämä siirtäisi tunteet toisen kannettavaksi. Kyky mentalisaatioon suojaa lasta liialliselta stressiltä ja traumalta. Lastensuojelun keskeisempiä hoidollisia tavoitteita ovat lapsen stressin vähentyminen ja lapsen kyky käsitellä ja pärjätä varhaisten traumojen kanssa. Tämän vuoksi mentalisaatiokyvyn tulisi olla yksi tärkeimmistä hoidollisista tavoitteista lastensuojelussa. (Sudenlehti 2018, 53–54.)

Mentalisaatiota harjoittava aikuinen pohtii lapsen käyttäytymistä lapsen kanssa yhdessä ja pyrkii näkemään käyttäytymisen taakse. Aikuisen on pysähdyttävä keskustelemaan lapsen kanssa siitä, mikä vuorovaikutuksessa oli onnistunutta ja syitä kummankin vuorovaikutuksen osapuolen toiminnalle. Lapselle kehittyy kokemus siitä, että hän voi oppia ymmärtämään toisen ajatuksia ja toimintaa ohjaavia tekijöitä, mutta samalla myös ymmärtämään itseään. Lastensuojeluyksikössä mentalisaatiota tulee toteuttaa koko työryhmän kesken. Työryhmän tulee pyrkiä ymmärtämään lapsen vaikeaa käytössä ja pohtia käytöksen taustatekijöitä. Lapselle tulee tarjota keskusteluissa vaihtoehtoja käytökselle. Lapsi haluaa ymmärtää omaa toimintaansa ja kaikki hänen käytöksensä ei ole häiriötä, vaan kyvyttömyyttä sanoittaa kipeitä tuntemuksia. Mentalisaatioprosessin avulla lapselle kehittyy kyky pitää aikuisen rauhoittava ääni mielessään ja hän pärjää paremmin ahdistuksen kanssa, joka näyttäytyy vuorovaikutuksen helpottumisena. Kyvyn kehittyminen vaatii aikuiselta lapsen kannattelua ja sietämistä sekä lapsen pitämistä mielessä. Aikuisen tulee sanoittaa lapselle, miten lapsi pysyy hänen mielessään erossaoloaikana, että lapsi oppii luottamaan siihen, että hän on jonkun mielessä. Ilman tätä luottamusta lapsi alkaa herkästi oireilla tilassa, jossa hän ei tunne olevansa kenenkään mielessä. (Sudenlehti 2018, 54–55.)

Intersubjektiivisuus. Intersubjektiivisuus tarkoittaa jaettua affektia, intentiota ja huomiota, eli kykyä jakaa oman mielen kokemuksia ja sisältöä toisen ihmisen kanssa. Kun nämä kolme elementtiä ovat sopuinnussa keskenään, voi intersubjektiivisuus olla harmonista.

Intersubjektiivisyys on siis tunteiden, havaintojen ja ajatusten jakamista niin dialogisesti keskustellen kuin eleiden tai yhteistoiminnankin kautta. Ihminen rakentuu suhteissa ja oppii ihmisyyden perussäännöt suhteissa. Näistä opeista syntyy selviytymisstrategioita ja tapoja toimia, jota kutsutaan myös mielen kartaksi. Oppiminen tapahtuu kokemuksissa ja niistä jäävän muistijäljen kautta. Koska ihmisyyys rakentuu suhteessa, myös korjauksen täytyy tapahtua suhteessa. Lastensuojelussa ohjaajan on tärkeä nauttia työstään ja leikkiä, mutta ehdottoman tärkeää on löytää lapsesta tai nuoresta jotain mistä pitää. Tämä lisää virittäytymistä ja peilautuu lapselle ohjaajan mukavana kokemuksena. Tämä rakentaa lapselle tai nuorelle uudenlaisia malleja ja mielenkarttoja. (Becker-Weidman 2013, 35; Sudenlehti 2018, 55–62.)

Intersubjektiivisessä ohjauksessa lastenkodissa lapsen oireilu nähdään siis puuttuvina malleina tai huonoina selviytymisstrategioina. Mallien muutos on hidasta ja vaatii useita toistoja. Lapsen reaktiot nähdään väärinä tulkintoina sosiaalisista tilanteista sekä oppimatta jääneinä asioina ihmisten välisissä suhteissa. Rankaisujen sijaan pääpaino on lapsen opettamisessa tulkitsemaan tilanteita uusilla tavoilla. Lasta autetaan jäsentämään tilannetta uudelleen, sekä sanoittamaan ja käsittelemään tilannetta. Lapsen empatiavaje nähdään empatian puutteena aiemmissa suhteissa, eikä lapsen negatiivisena ominaisuutena. Korjaavassa vastavuoroisessa suhteessa lapsi saa rakentua uudelleen uudessa ympäristössä vastavuoroisuuden, peilaamisen, virittäytymisen, samaistumisen, heittäytymisen sekä aidon välittämisen kautta. Tämän myötä hän alkaa tulkita tunteitaan, reaktioitaan sekä koko tarinaansa uudella tavalla. (Sudenlehti 2018, 57.)

Peilaaminen. Peilaamme tahdosta riippumatta toisiamme, muiden ihmisten vuorovaikutusta, tunnetiloja sekä aikomuksia. Peilisolut pystyvät tunnistamaan ja arvioimaan toisen ihmisen aikomuksia ja päämääriä. Peilisolut reagoivat kasvojen liikkeisiin ja muodostavat tiedostomattamme kokemuksen itsestämme. Ihmisen oppiminen, kokemuksellisuus ja itsetunto rakentuu myös peilisolujen kautta. Peilaamisen kautta samaistumme toisen tunnetilaan ja opimme tunnetilasta. Ohjauksellisesti on tärkeää, että ihmisen elekieli ja aikomus ovat harmoniassa ja ohjaaja jakaa vastavuoroisesti omia kokemuksiaan. Harmoniaa lisää virittäytyneisyys työhön ja lapsen tarpeisiin sekä tietoisuus peilaamisen prosessista osana suhdeperustaista työskentelyä. (Sudenlehti 2018, 61–62.)

Reflektiivisyys. Reflektointi kuuluu oleellisesti suhdeperusteiseen työskentelyyn. Reflektointia tulee harjoittaa niin omassa mielessä kuin asiakkaan kanssa yhdessä sekä työyhteisössä. Reflektoinnissa sanoitetaan oma kokemus tapahtumasta ja muodostetaan yhteinen kokemus

tapahtumasta. Tilanteesta on tärkeää havainnoida, mitä tapahtui ja mikä tapahtumaan johti. Tapahtumasta tulee yhdessä pohtia, mitä tilanne ja tapahtumat opettivat ja mitä jatkossa tulisi tehdä toisin. Yhdessä voi harjoitella konkreettisesti tilanteen ratkaisemista toisin. (Uusitalo 2018, 42.)

Reflektioiva keskustelu täytyy käydä kolmella eri tasolla. Näitä tasoja on arkiset aiheet, tunteet ja syy-seuraussuhteen analysointi. Lastensuojelussa näyttäytyy muutamia hyvin yleisiä reflektointiin kytkeytyviä haasteita. Näitä ovat lasten vaikeudet ymmärtää ja tulkita toisen aikeita ja tekoja, sanoittaa omia tunteita ja ajatuksia sekä vaikeudet ymmärtää syy-seuraussuhdetta. Lapsi tarvitsee aikuista oppiakseen reflektoida tapahtumia turvallisessa ympäristössä ilman liiallista häpeää. Ohjauksen täytyy olla vastavuoroista ja lapsen on nähtävä tunteita vastavuoroisesti voidakseen oppia tunnistamaan niitä voidakseen merkitä tunteen myös omaan tunnemaailmaansa. Erilaisten tunteiden tunnistaminen eheyttää ja selkeyttää lapsen sisäistä maailmaa. (Sudenlehti 2018b, 63–64.)

Dialogisuus. Dialogisuus on tapa vuorovaikutusta, jossa keskiössä on aito kiinnostus toista kohtaan ja halu kuunnella toista. Dialogisuus on suomennettu myös kuuntelevana keskusteluna. Dialogisuus on avointa, rehellistä ja vastavuoroista, yhteisymmärrykseen pyrkivää vuorovaikutusta, jota käydään niin verbaalisella kuin nonverbaalisella tasolla. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016.) Kuulluksi tuleminen keskustelussa on myös lapsen perusoikeus. Ammattilaisen tehtävänä on kuulla ja kuunnella lasta, sekä hänen läheisverkostoaan ja tuoda heidän äänensä kuuluviin. (L 60/1991.)

Sudenlehti (2018b, 58–59) kirjoittaa dialogisen kiinnostuksen muodostavan ihmisen kokemuksen omasta minuudestaan ja arvostaan. Esimerkiksi aggressio on tyypillinen oire huonon dialogisuuden synnyttämästä häpeän ja epäonnistumisen kokemuksesta, jota vastaan hyökätään aggressiivisuudella. Ammattilaisen on tärkeää herättää myönteistä dialogista yhteistyötä sijoitetun lapsen tai nuoren kanssa, kuin herätellä tämän sisäistä dialogia myönteisemmäksi.

Dialogisen työskentelyn ja erilaisten hypoteesien esittämisen kautta nuorelle tuodaan suhteessa sanoja sanoittaa tuntemuksiaan. Kun nuori löytää tunnetiloilleen sanoja, niitä ei tarvitse siirtää käyttäytymisellään muihin, vaan nuori pystyy reflektoidaan tunteitaan suhteessa toisen kanssa ja lopulta itsenäisesti. (Sudenlehti 2018b, 79.)

Kehitysohjekti. Suhdeperustaisessa työskentelyssä ammattilainen asettautuu sijoitetun lapsen tai nuoren kehitysohjekiksi. Rooli on haastava, sillä lapselle on useimmiten ehtinyt rakentua aikuisista ja minuudestaan kuva, joka on ristiriidassa ammattilaisten tuottamasta käsityksestä aikuisista ja minuudesta. Samalla lapsi tai nuori voi tuntua pohjattomalta kaivolta täyttäessään kaikkia niitä tarpeita suhteessa, joita vaille hän on aiemmin jäänyt. Objektisuhteiden kautta lapsi tai nuori voi kuitenkin kokea maailman olevan hyvä ja mahdollisuuksia täynnä. Tätä kykyä sijoitetuille lapsille ei ole usein kehittynyt. Kehitys vie kuitenkin aikaa ja vaatii prosesseja, joita aikuisten voi olla hyvin vaikea sietää. Ammattilaisen tulee asettautua suhteeseen ja aktiivisesti löytää ne keinot ammattiosaamisestaan, joilla hän voi lasta tai nuorta tukea kuormittavissakin tilanteissa. (Sudenlehti 2018b, 71–73.)

Korjaavassa suhteessa annetaan lapselle niitä kokemuksia ja malleja, joita ilman tämä on jäänyt lapsuudessaan. Lapselle annetaan sanoja ilmaista itseään ja pyritään luomaan lapselle myönteinen kuva itsestään. Lapsen kanssa työskennellään suunnitelmallisesti hypoteesia ja sanoja etsien. Lapsi oppii suhteessa toiseen jäsentämään minuuttaan sekä tulkitsemaan muita ihmisiä ja heidän toimintaansa. Suhteessa tulee hyödyntää myös aistillisuutta ja luoda kosketuksen ja hellyyden kokemuksia lapsen tai nuoren ikätasoon sopivasti. Luova toiminta on toimiva aistillistamisen keino, jossa traumoja ja tunteita voi purkaa symbolisesti, ilman että niitä täytyy tietoisesti käsitellä. (Sudenlehti 2018b, 79–80.)

Koherenssitunne. Koherenssitunne tarkoittaa ihmisen kykyä käsitellä stressiä. Se pitää sisällään käsityksen elämän jatkuvuudesta ja viestii ihmisen luottamuksesta ja uskosta elämään. (Antonovsky 1979, 123; Salo & Tuunainen 1996, 234.) Koherenssitunne muodostuu lapsuuden ja nuoruuden kokemuksista ja sitä voimistaa nuoruudessa koetut voimavarat. (Antonovsky 1979, 87.) Koherenssitunne jakaantuu kolmeen osa-alueeseen: mielekkyys, ymmärrettävyys ja hallittavuus. Näistä palasista muodostuu ihmisen stressinsietokyky. (Antonovsky 1988, 22; Salo & Tuunainen 1996, 234.)

Mielekkyydellä tarkoitetaan kokemusta elämän tarkoituksesta. Ihmisen kokiessa elämänsä mielekkäänä, syntyy motivaatio hallita elämässä esiintyviä kuormitustekijöitä ja selviytyä. Elämän ollessa mielekästä, ihminen hakee merkityksiä ikäville kokemuksille ja pyrkii pitämään elämän järjestyksessä. (Antonovsky 1988, 18; Salo & Tuunainen 1996, 235.) Tässä taidossa sijoitetut nuoret tarvitsevat paljon tukea ja ohjausta. Sijoitettu nuori tarvitsee aikuisen intersubjektivistista ohjausta kokeakseen elämänsä mielekkäänä, saadakseen keinoja hallita vastoinkäymisiä mielessään ja motivoituakseen selviytymään. Nuori tarvitsee aikuista, joka

ymmärtää lapsen tarpeen kokea mielekkäitä asioita ja pystyy sivuuttamaan lapsen ei-toivotun käytöksen taka-alalle suhteessa kokemuksen tuottamiseen. Ohjaajan rooli on auttaa lasta kehittymään taidossa ja auttaa lasta kokemaan elämä mielekkäänä ja tarkoituksellisenä, vaikka lapsi toteuttaisikin huonoja käytösmalleja. (Sudenlehti 2018b, 79–80.)

Ymmärrettävyys tarkoittaa ihmisen kykyä nähdä kokemuksensa selkeinä ja johdonmukaisina. Ihminen kykenee ennakoimaan ja ymmärtämään hänelle tapahtuvien asioiden merkityksiä. Tästä syntyy kyky kantaa kuormittavia asioita mielessään. (Antonovsky 1988, 16–17; Salo & Tuunainen 1996, 235.) Ohjaajan tehtävä on kannatella sijoitettua lasta ja tämän tunteita silloin, kun tämä ei siihen itse pysty ja luoda luottamus siitä, että hän on turvassa ja häntä kannatellaan niin kauan, että hänelle muodostuu itselleen kyky jäsentää ja kannatella asioita mielessään. (Sudenlehti 2018b, 53–55.)

Hallittavuudella tarkoitetaan ihmisen kykyä valjastaa omia voimavarojaan käyttöönsä ja kohdata haasteita. Ihminen kokee voivansa itse tai voivansa hyödyntää läheisverkoston voimavaroja selviytyäkseen haastavasta tilanteesta. (Antonovsky 1988, 17–18.) Sijoitetut nuoret tarvitsevat ohjaajalta usein paljon apua ja tukea oppiakseen tunnistamaan omia ja läheisverkostonsa myönteisiä ominaisuuksia ja voimavaroja. (Sudenlehti 2018b, 54, 57, 67–68.) Vahvan koherenssin omaava henkilö kokee voivansa ennakoida ympäristön ärsykeitä ja tunnistaa omat voimavaransa selviytyäkseen haasteista. (Antonovsky 1988, 20).

5 OMAOHJAAJUUS

5.1 Menetelmäosaamisen merkitys

Timonen-Kallio (2010, 5, 7) painottaa työmenetelmien olevan tärkeä osa lastensuojelun asiakastyötä sekä -prosessia. Työmenetelmien avulla lasta tai nuorta voidaan tukea ymmärtämään aiempaa elämäänsä sekä ohjata tekemään hänelle hyviä valintoja elämässään. Työmenetelmät eivät toimi, jos ammattilainen itse ei usko niiden toimivuuteen. Työntekijän on oltava tietoinen menetelmien vaikuttavuudesta ja tavoitteista, jotta hän osaa olla johdonmukainen ja vaativa, mutta myös kannustava ja innostava.

Känkänen ja Manninen (2018) ovat tutkimuksessaan todenneet, että lasten ja nuorten auttaminen vaatii rohkeita, uusia lähestymistapoja, koska lastensuojelun vakiintuneet käytännöt eivät pelkästään ratkaise pulmia. Hoito- ja palvelujärjestelmässä pitäisi paremmin huomioida lasten luovuus, innokkuus ja osaaminen. Tällainen ajattelu on ongelmalähtöiselle ajattelulle vaihtoehtoinen tapa toimia. Pääjoki (2004, 73) kuvaa artikkelissaan taidelähtöisiä menetelmiä avaavaksi toiminnaksi. Hänen mukaansa taide voi tuoda staattiseen ja luutuneeseen tilanteeseen liikettä, antamalla asioille uusia merkityksiä ja käytäntöjä.

Monella sijoitetulla lapsella voi olla hankaluuksia tunnistaa omia tunteitaan tai sanoittaa ajatuksiaan. Myös motivaatio ja keskittymiskyky näyttäytyvät heikkoina. Tällaisissa tilanteissa terapeutisista keskusteluista ei saa kaikkea hyötyä irti. Tarjolle tulee asettaa vaihtoehtoisia tapoja kommunikoida, joilla lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet pystytään huomioimaan. Lastensuojelussa tarvitaan tutkimustiedon ja menetelmäosaamisen yhdistämistä, jotta lasten ja nuorten kohtaaminen on parhaimmillaan. Palveluiden kehittämisen tulee olla suunnitelmallista ja järjestelmällä tulee olla valmius ottaa uusia menetelmiä käyttöönsä. (Känkänen & Manninen 2018.)

Taide- ja kulttuurilähtöisillä menetelmillä on tutkimusten mukaan vahva yhteys ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Taiteen mahdollisuuksia voi tuoda esiin esimerkiksi teatterityöskentelyn avulla. Lasta voidaan opastaa ja auttaa tutkimaan elämäänsä ja hankkimaan uusia näkökulmia itseilmaisun keinoin. Tällöin tieto ja ymmärrys syvenevät. Nykypäivänä nuoret pelaavat paljon ja teknologia on kehittyntä. Teknologiaa, pelillisyyttä ja multimediaa kannattaa hyödyntää. Virtuaalitodellisuuden käyttäminen voi antaa uusia

mielenkiintoisia mahdollisuuksia esimerkiksi huonosti hoitoon motivoituneiden poikien kanssa. Sijoitettujen lasten kanssa on tärkeää löytää näkökulmia ja ratkaisuja elämän kannattelemiseksi. Onnistuneella interventiolla saatetaan muuttaa nuoren suuntaa ratkaisevalla tavalla ja nuoren edellytykset kohti tasapainoista aikuisuutta paranevat, olivatpa lähtökohdat sitten psykiatriset, taidepainotteiset tai vaikkapa pelilliset. (Känkänen & Manninen 2018.)

Toiminnalliset menetelmät koskettavat ihmisen tunteita, moraalia, arvoja ja asenteita. Niiden avulla on helppo ilmaista itseään ja saada aitoja tunnekokemuksia. (Aalto 2000, 150; Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 22–23.) Valokuvaustyöskentelyä voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi surun työstämisessä. Valokuvauksen avulla voidaan tukea yksilön psyykkistä eheytymistä ja persoonallista kasvua. Valokuvat voivat selkeyttää kokonaistilannetta ja kasvattaa henkilön itsetuntemusta ja selviytymiskykyä. Kun ihmiselle tärkeitä ihmisiä ja paikkoja valokuvataan, niiden avulla voidaan voimauttaa arkea. (Poijula 2016, 228, 233–234.) Musiikilla on merkittävä vaikutus ihmisen hyvän olon tunteeseen ja ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Musiikki auttaa käsittelemään monia tunteita, kuten iloa, mutta myös surua ja suuttumusta. Musiikkia voidaan hyödyntää monin eri tavoin, esimerkiksi vain kuuntelemalla, jolloin omaa soittotaitoa ei tarvita. (Vilén, Leppämäki & Ekström 2008, 286–291.)

Luova toiminta antaa mahdollisuuden käsitellä vaikeitakin asioita epäsuorasti. Tätä kutsutaan symboliseksi etäisyydeksi. Tekemisestä jää konkreettinen jälki, kuten esimerkiksi taulu, jonka äärelle voi palata uudelleen. Rooliasun takaa kerrottu tarina luovin keinoin, kuten maalaamisen, tanssin, kuvien tai musiikin kautta muodostuu kertojalle merkitykselliseksi. Ne voivat toimia kertojan mielessä suojaavana, välittävänä tai vapauttavana välineenä asioihin tarttumisessa. Symbolisen etäisyyden kautta esille saattaa nousta asioita, joille ei aiemmin ole löytynyt sanoja. Tämän erilaisten menetelmien moninainen hyödyntäminen on tärkeää, sillä niiden kautta lapsi pystyy löytämään kokemuksilleen sanoja ja olemaan kosketuksissa tunteisiinsa ilman asian tietoista käsittelyä. Ajan kuluessa lapsi alkaa mahdollisesti käsitellä ongelmiaan itsenäisesti osana luovaa ilmaisuaan. (Erkkilä 2003, 26–27; Bardy & Känkänen 2005, 65–66.)

5.2 Omaohjaajuus menetelmänä

Omaohjaajasuhde muodostuu kolmesta eri osa-alueesta. Nämä ovat tietoinen, ammatillinen sekä julkinen omaohjaajuus. Tietoinen omaohjaajasuhde on tunnepohjainen, jolloin omaohjaajan työnä on hoitaa tietoiset päätökset, kuten asiakassuunnitelma, hoito- ja kasvatussuunnitelma sekä yhteiset sopimukset. Ammatillinen omaohjaajuus on teorioiden tuntemista, jolloin pystytään ymmärtämään lapsen käytöstä. Omaohjaajan ja lapsen välistä vuorovaikutusta tulee tarkastella ammatillisesti ja nähdä lapsi yksilönä, joka tarvitsee hoitoa ja kasvatusta. Julkinen omaohjaajasuhde ei perustu henkilökohtaiseen tunteeseen vaan on sovittu yhteisin perustein. Tällä perusteella omaohjaajasuhdetta ei pureta, vaikka se ei alkuun toimisikaan. Omaohjaajan tulee pitää työryhmä tietoisena lapsen asioista hoidon jatkuvuuden ja johdonmukaisuuden vuoksi. Omaohjaajatyö on asiakkaan vierellä kulkemista vuorovaikutuksellisella otteella. (Timonen-Kallio ym. 2017, 26; Sudenlehti 2018b, 52.)

Omaohjaajan ensisijainen työ on muodostaa nuorensa kiintymyssuhde, joka on turvallinen ja korjaava. Tämä edellyttää läheistä sekä välitöntä vuorovaikutusta. Kun lapsi kohdataan aidosti, turvallisessa vuorovaikutuksessa, saadaan aikaan pysyviä myönteisiä muutoksia. (Timonen-Kallio 2010, 7; Timonen-Kallio ym. 2017, 26.) On tärkeää, että jokaisella ihmisellä on sosiaalisia suhteita elämässään, mutta lastensuojelulapsella nämä ovat usein jääneet aiemmassa elämässä puutteellisiksi. Lastensuojelunuori tarvitsee rinnalleen turvallisia ja luotettavia aikuisia. Heidän tuellaan kuntoutumien ja elämän rakentaminen paremmalle pohjalle voi alkaa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101–103.)

Ohjaajan työ lastensuojeluyksiköissä on lapsen kasvattamista sekä korjaavaa työtä. Omaohjaajalla on kuitenkin hieman suurempi rooli tässä verrattuna muihin työntekijöihin. Omaohjaaja rakentaa luottamuksellisen suhteen lapsen kanssa ja on niin ikään päävastuussa nuoren asioissa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101; Sudenlehti 2018b, 51-52; Ung 2019, 14-15.) Laukkasen (2011, 31–32) mukaan omaohjaajan työ on suunnitelmallista hoitoa ja kasvatusta ja hän on se, joka työyhteisöstä tietää parhaiten lapsen nykytilanteesta ja historiasta. Dialogisuus on ehdottoman tärkeää suhteen onnistumiselle. Avoin vuorovaikutus luo luottamusta asiakastilanteessa. (Mönkkönen 2018, 35.)

Omaohjaajan työ alkaa useimmiten lastensuojeluyksikön esittelyllä. Jokaisessa sijaishuoltopaikassa on varmasti omat säännöt ja käytännöt, joihin lapsi ja nuori tulee opastaa. Omaohjaajalla on yleensä vastuu kirjata lapsen tiedot johonkin tietojärjestelmään kuten

Nappulaan. Lisäksi omaohjaaja tekee esimerkiksi kansion, johon kootaan lapsen tärkeät asiakirjat. Omaohjaaja laatii omaohjattavastaan kuukausikoosteen joka kuukausi, jossa käydään läpi, miten nuorella on mennyt sijaishuoltopaikassa, minkälaisista asioista ollaan tyytyväisiä ja mitä tulisi vielä harjoitella. Omaohjaaja on myös yleensä ensisijaisesti vastuussa yhteistyöstä kodin, koulun ja mahdollisen hoitohenkilöstön välillä. (Sormunen & Tarkkonen 2015, 24–25.)

Lastensuojelun kentällä korostuu yhä enemmän asiakaslähtöisyys, joka lastensuojeluyksikössä tarkoittaa lapsilähtöistä toimintaa. Forsberg, Ritala-Koskinen ja Törrönen (2006, 5–6) ovat jo kuusitoista vuotta sitten kirjoittaneet teoksessaan siitä, kuinka lapsilähtöinen työskentelytapa, jossa esimerkiksi lasten osallisuus ja kuulluksi tuleminen tulevat olemaan sosiaalityön tulevaisuutta. Sittemmin lasten oikeuksia on korostettu ja esimerkiksi lasten haastattelusta, osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta on tehty erilaisia teoksia. Yksi tällainen on Sauli Hyvärisen ja Tarja Pösön (2018, 8) toimittama teos lastensuojelulasten haastattelusta. Haastattelu itsessään voidaan nähdä menetelmänä, jota lastensuojelulasten kanssa voidaan toteuttaa. Omaohjaajan työssä voidaan hyödyntää monia eri työmenetelmiä, jotka auttavat lapsen kohtaamista ja työskentelyä. Menetelmät on siis hyvä valita lapsen omien kiinnostusten kohteiden mukaan ja kuunnella lapsen näkemyksiä ja toiveita.

Omaohjaajan tehtävänä on myös tehdä lapsen kanssa erilaisia asioita. Omaohjaajapäivät ja -retket lisäävät luottamusta ja lapsen koettua hyvinvointia. Lapsen kuunteleminen, ajan ja ymmärryksen antaminen sekä palaverieihin osallistuminen ja niissä nuoren äänen esiin tuominen ovat tärkeitä omaohjaajan tehtäviä. Suunnitelmallisuus ja säännöllisyys ovat myös avainasemassa. Omaohjaaja valmistaa lasta kohti itsenäisyyttä ja aikuistumista ja toimii tämän rinnalla. On tärkeä opettaa nuori pärjäämään myös yksin, kun lastensuojelulaitoksessa asuminen ei ole enää ajankohtaista. Rahan käyttö, ruuanlaitto sekä laskujen maksu ovat tärkeitä asioita jokaisen oppia. Lisäksi tämä lisää nuoren itsenäistymistä. Usein nämä saavutetaan ihan normaaleissa arkisissa tilanteissa. Omaohjaajat auttavat lasta myös ihmissuhdeasioissa. Seurustelu- sekä perhesuhteet ovat asioita, joista on hyvä puhua ja toimia tukien nuorta pitämään yhteyttä läheisiinsä ja luomaan ihmissuhteita myös laitosmaailman ulkopuolelle. (Sormunen & Tarkkonen 2015, 24–25; Ung 2019, 25–26.)

Omaohjaajuus perustuu vuorovaikutukselle ja välittämiselle, jossa psyykinen läsnäolo ja yhteys toiseen ihmiseen ovat avainasemassa. Näitä omaohjaajuudessa täytyy oppia ja

opettaa. Omaohjaajuudessa tarvitaan kohtaamisen pedagogiikkaa. Kohtaamisen pedagogiikan ydinosaamiseksi määritellään halu ymmärtää ja arvostaa toista sellaisenaan, halu ja kyky olla psyykkisesti läsnä kohtaamistilanteessa, vastavuoroisuus sisäisten kokemusten jakamisessa, kuunteleminen, pyrkimys edistää hyvää vuorovaikutuksella sekä molemminpuolisen psyykkisen hyvän olon ja yhteyden kokemus kohtaamisessa. Konkreettisesti näitä taitoja toteutetaan ja opetellaan läsnäolon, dialogisuuden ja arvostuksen kautta. Dialogisuudessa ollaan avoimia omille ja toisen kokemuksille, tulkinnoille ja ajatuksille. Erittäin tärkeää on osoittaa kiinnostusta lasta kohtaan ja oppia kuuntelemaan tätä. Vuorovaikutukseen ei aina tarvita puhetta, vaan tilaa on hyvä antaa myös hiljaisuudelle, myötätunnolle ja kehonkielelle. Myös nämä tekijät kehittävät suhteessa olemista. (Sudenlehti 2018b, 44.)

5.3 Omaohjaajuus Ketoniityssä

Ketoniityssä on varsin selkeä toimintaohjeistus omaohjaajuuden toteuttamiseen. Omaohjaajan perustehtävänä määritellään omaohjaajan olevan turvallinen aikuinen, joka on nuoren asioiden asiantuntija. Omaohjaaja on mukana ja läsnä nuoren elämässä sekä tuo nuoren äänen kuuluviin. Hän on myös vastuussa nuoren asioiden hoitamisesta. (Ketoniityn perehdytyskansio 2019.)

Ketoniityn ohjeistuksen mukaan omaohjaajahetken tulisi olla vähintään kerran viikossa. Se voi olla juttutuokio tai Ketoniityn ulkopuolelle suuntautuva toiminnallinen hetki. Kerran kuukaudessa omaohjaajahetki käytetään omaohjaajan laatiman kuukausikoosteen läpikäymiseen yhdessä ja siitä keskusteluun. Jos nuoren hoito- ja kasvatussuunnitelma päivitetään, käytetään omaohjaajahetki samalla tavalla sen läpikäymiseen. Lisäksi omaohjaaja huolehtii, että antaa nuorelle aikaa ja hoitaa yhteydenpidon nuoren läheisverkostoon. Omaohjaaja myös huolehtii nuoren hankinnoista, kuten vaateostoista ja hygieniatarpeista. (Ketoniityn perehdytyskansio 2019.)

Ketoniityyn tehdyn tuoreen kehittämistyön perusteella, Ketoniityyn keväällä 2020 sijoitettuna olleet nuoret olivat pääosin tyytyväisiä Ketoniityn omaohjaajuuteen ja sen toteutumiseen. Suurin osa koki saavansa omaohjaajaltaan tarpeeksi tukea ja huomiota, mutta omaohjaajahetkiä toivottiin olevan enemmän. Osa nuorista koki saavansa jo tarpeeksi tukea kaikkeen tai eivät kokeneet tarvitsevansa tukea lainkaan. Nuoret kertoivat saaneensa tukea

esimerkiksi koulu-, loma- ja Kela-asioihin sekä neuvoja ja ohjeita tarvitsemiinsa asioihin. Nuorten vastauksista kävi ilmi, että he haluavat tehdä omaohjaajansa kanssa asioita myös Ketoniityn ulkopuolella. Nuoret antoivat esimerkeiksi elokuvissa tai kahvilla käymisen, ravintolassa syömisen, kiipeilyn, lenkkeilyn tai kuntosalilla käymisen. (Mäkelä 2020.)

Mäkelän (2020) tekemästä kehittämistyöstä kuitenkin ilmeni, että vaikka Ketoniityssä on olemassa kahden omaohjaajan malli, nuoret kertoivat vastauksissaan pääosin “ykkösomaohjaajastaan”. Lisäksi vastauksista ilmeni, etteivät he aina välttämättä tiedä, jos kyseessä on omaohjaajahetki. Osa nuorista jätti vastaamatta kyselyyn jättäen kohdat tyhjiksi.

6 KETONIITYN HENKILÖSTÖN AJATUKSET OMAOHJAAJUDESTA

6.1 Teemahaastattelut

Työn toteuttamista varten hankittiin tutkimuslupa asianmukaisesti voidaksemme toteuttaa haastatteluita. Haastateltavia on kohdeltu tutkimuksien eettisten periaatteiden mukaisesti ihmisarvoa kunnioittaen ja haastattelut on perustuneet vapaaehtoisuuteen. Haastateltavien yksityisyyttä kunnioitettiin ja mahdolliset haitat pyrittiin minimoimaan haastateltavien tunnustettamattomuudella. Aineistoa käsiteltiin tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeiden mukaan huolellisesti ja tarkasti. Tutkimuksellisuutta tuotettiin tilaajatahon toiveita kunnioittaen. (Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta [viitattu 25.8.2020].)

Haastattelimme Ketoniityn henkilöstöä teemahaastattelun avulla. Haastattelumme osa-alueet olivat; arki, vuorovaikutus, menetelmät sekä työyhteisön tuki. Keskusteltavia aiheita teemojen sisällä oli yhteensä 18. Teemoissa arki, vuorovaikutus sekä työyhteisön tuki kysymyksiä oli neljä ja menetelmät-teemassa kuusi. Haastatteluajankohta oli heinä- ja elokuussa 2020 ja haastattelupaikkana toimi Ketoniitty. Haastateltavia oli yhteensä kuusi, joista naisia neljä ja miehiä kaksi.

Haastateltaville näytettiin haastattelukysymykset (Liite 1) ennakkoon. Halusimme tällä nopeuttaa haastatteluja, sillä ajan löytäminen haastatteluille yksikön hektisen arjen vuoksi oli haasteellista. Haastattelut nauhoitettiin puhelimen nauhurilla nimettömästi ja valmiit haastattelut litteroitiin. Nimettömyydellä halusimme luoda mahdollisimman turvallisen ja luotettavan ilmapiirin omien kokemusten ja mielipiteiden jakamiselle. Litteroitua tekstiä tuli yhteensä 20 sivua. Tulosten tarkastelun jälkeen haastatteluäänitteet ja litterointimateriaali tuhottiin asianmukaisesti. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja ja niihin meni aikaa kahdeksasta minuutista kahteenkymmeneenviiteen minuuttiin.

Tarkastelimme haastatteluista teemoittain ja poimimme tuotostamme edistävää kokemustietoa. Aineistomme ollessa laadullinen, sen analysointi perustui kokonaisuuden näkemiseen, joten tarkoituksenmukaista ei ollut keskittyä tilastollisiin todennäköisyyksiin. Analysoinnin avulla aineisto saadaan tiivistettyä ja siitä saadaan tutkittavaan asiaan uutta tietoa. (Eskola & Suoranta 2003, 137.)

Haastattelut tukivat oppimistamme omaohjaajuudesta ja antoivat kokemustietoa luottamussuhteen luomisesta, erilaisten menetelmien hyödyntämisestä sekä inspiroivia tarinoita onnistumisen kokemuksista. Toisaalta haastattelut tuottivat kokemuksellista tietoa omaohjamenetelmän kehittämistarpeista sekä mahdollisista esteistä omaohjaajuuden toteuttamisessa. Tämän tiedon avulla pystyimme tuomaan oppaaseen tietoa myös siitä, millaisia pelisääntöjä omaohjaajuuden toteuttaminen vaatii työyhteisöltä.

Kokosimme oppaaseen ohjaajien yksittäisiä kommentteja esimerkiksi onnistumisen kokemuksesta, toimivista menetelmistä ja tarvittavista luonteenpiirteistä. Halusimme pitää haastateltavat nimettömänä myös kommentteja lisätessämme, joten muokkasimme ne sellaisiksi, ettei vastaaja ole tunnistettavissa esimerkiksi murteestaan. Opas sisältää omaohjaajan arkisia tehtäviä, joihin on huomioitu haastatteluiden pohjalta esille nousseita tärkeitä seikkoja ja haastateltavien puheissa toistuvia asioita.

6.2 Arki

Ketoniityn ohjaajat olivat yhtäläisillä linjoilla siitä, että omaohjaajan arkinen tehtävä on olla omanuorensa asioiden asiantuntija, jolla on parhaiten hallussa kaikki, mitä nuoren elämässä tapahtuu. Vuorossa ollessaan omaohjaajat hoitavat kaikki nuorensa juoksevat asiat kuten vaatehankinnat, hygieniahankinnat ja nuoren kuljettamisen harrastuksiin tai vaikkapa rippileirille. Omaohjaajalla on vastuu yhteydenpidosta kouluun, sosiaalitoimeen sekä perheeseen ja sukulaisiin. Tarvittaessa omaohjaajan vastuulla on delegoida asiat toisen ohjaajan hoidettavaksi. Yksi haastateltava kiteytti arkisten asioiden hoitamisen tarkoittavan ”ylipäättään kaikkea, mikä liittyy nuoren olemassaoloon ja olotilaan”.

Kysyimme miten usein omaohjaajat pitävät nuorensa kanssa omaohjaajahetken. Vastauksissa oli havaittavissa se, että omaohjaajahetket merkitsevät ohjaajille erilaisia asioita. Toiset pyrkivät pitämään omaohjaajahetken aina vuorossa ollessaan juttutuokion muodossa, toiset taas kertoivat pitävänsä hetken kerran viikossa, silloinkin juttutuokion muodossa. Vastaajista kaksi kertoi viettävänsä varsinaisia omaohjaajapäiviä, joko talon sisällä tai sen ulkopuolella, riippuen nuoren mielenkiinnonkohteista. Toinen vastaaja pyrki toteuttamaan sen kerran kuussa ja toinen normiolosuhteissa kerran kahdessa kuukaudessa. Normiolosuhteilla verrattiin aikaa ennen koronaviruksen aiheuttamia sulkua ja rajoituksia. Muut vastaajat kertoivat, etteivät ole päässeet tekemään ikinä mitään tai ettei varsinaisille omaohjaajapäiville ole aikaa. Yksi

vastaaja kertoi, ettei hetkeä laiteta ylös kalenteriin, mutta sitten kun nuoren kanssa ei ole hetkeen nähty, tulee kuulumiset päivitettyä tarkemmin. Jokainen kuitenkin käy kerran kuussa kuukausikoosteen läpi nuorensa kanssa, vaikka vastauksista se ei juurikaan ilmennyt.

Jokainen omaohjaaja koki, että antaa nuorelleen tarpeeksi tukea, esimerkiksi ruokailuun, hyvinvointiin, kouluun, hygieniaan, vaatetukseen ja raha-asioihin liittyvissä asioissa. Työkavereiden tärkeys nostettiin esille, koska yhdellä ihmisellä on rajalliset mahdollisuudet pitää huolta kaikesta yksin. Lisäksi haastateltavat kertoivat, että nuoret saattavat olla itse vastahakoisia ottamaan tukea vastaan tai voi ottaa sitä tilanteesta riippuen enemmän vastaan joltain muulta, kuin omaohjaajaltaan.

Kysyimme myös onnistumisen hetkestä omaohjaajana. Yksi vastaaja kertoi konkreettisena esimerkkinä kokeneensa tehneensä jotain jossain kohtaa oikein, kun nuori oli joskus pyytänyt omaohjaajaa siunaamaan rippipäivänä konfirmaatioon ja toinen oli kutsunut lapsensa ristiäisiin. Yksi kertoi, että on kokenut onnistumista siinä, kun nuori on saanut peruskoulunsa päätökseen tai kun nuoren on saanut lähettää 18-vuotiaana omaan kotiinsa ja tämän elämä on silloin näyttäytynyt siltä, että se lähtee liikkeelle hyvin. Pari vastaajaa otti esille, että on ollut hienoa, kun nuori selvästi luottaa, sanoo omaohjaajaa kivaksi, kertoo asioistaan, joista ei puhu muille ja haluaa avautua asioistaan juuri hänelle ja kun nuori luottaa omaohjaajan ammattitaitoon asioiden hoidossa. Vastauksista nousi ilmi myös, että onnistumista on koettu, kun ongelma on saatu yhdessä ratkaistua tai kun nuori on innostunut esimerkiksi harrastustoiminnasta, nuori saa omaohjaajan avulla avarrettua omaa näkökulmaansa ja kun omaohjaaja on ollut hyödyksi ja avuksi nuoren asioissa.

6.3 Vuorovaikutus

Halusimme kartoittaa, millaista vuorovaikutusta omaohjaajilla on nuoriin ja heidän verkostoihinsa, miten luottamussuhdetta rakennetaan ja miten vaikeita asioita lähestytään. Suurimmaksi teemaksi lähes kaikkien vastaajien kesken nousi se, että omaohjaajan on oltava rehellinen ja avoin. Toiminnan pitää olla läpinäkyvää ja asioista tulee puhua niiden oikeilla nimillä. Jokainen koki, että suhde omaohjattavaansa on vähintään hyvä. Jotkut kokivat huumorin olevan vahvasti läsnä, jonka avulla vaikeista tilanteistakin voidaan selviytyä tietynlaisen kepeyden avulla. Luottamuksellisuus ja turvallisuus nousivat myös esiin.

Haastatteluista kävi ilmi, että on tärkeää, että myös omaohjaaja antaa jotain itsestään ja kertoo asioistaan, jotta se on nuorellekin helpompaa. Tämän avulla saadaan rakennettua luottamuksellista suhdetta. Tärkeänä pidettiin myös omien sanojen pitämistä ja niiden takana seisomista. Myötätunnon ja mielenkiinnon osoittaminen ja ymmärryksen antaminen myös vahvistivat luottamussuhdetta. Olemalla nuorensa asioiden asianajaja ja tuomalla nuoren äänen kuuluviin myös Ketoniityn yhteisössä koettiin tärkeänä.

Hankaliin asioihin lähestymistapa oli kaikilla avoin ja rehellinen, ottaen huomioon nuori ja tämän tarpeet. Vastauksissa nousi ilmi, että pitää oppia myös nuoren tapa kommunikoida ja peilata omaa tekemistään nuoren tapaan toimia. Jotkut nuoret tarvitsevat hienovaraisempaa lähestymistapaa, kun toiset taas ottavat huumoriin pohjautuvan lähestymistavan helpommin vastaan.

Nuoren verkostojen kanssa toteutettiin yhteydenpitoa pääsääntöisesti puhelimella tai sähköpostilla. Jokainen pyrki pitämään nuoren perheeseen yhteyttä säännöllisesti viikoittain ja tapaamaan kasvotusten mahdollisimman usein. Tärkeänä pidettiin, että perhe otetaan huomioon kaikessa tekemällä heidän kanssaan yhteistyötä. Vanhemmat eivät saa olla vain jossain taustalla, vaan heidät pitää ottaa mukaan päätöksentekoon toteuttamalla hyvää vuorovaikutusta. Vastauksissa painottui myös se, että vanhemmatkin ovat yksilöitä ja pitää tietää, kuinka heitä kannattaa lähestyä. Kouluun ja terveydenhuoltoon omaohjaajat toteuttavat vuorovaikutusta tarvittaessa ja nuoren tilanteen tarvitsemalla tavalla.

6.4 Menetelmät

Halusimme selvittää, millaisia menetelmiä työntekijät käyttävät, hyödyntävätkö he omaa persoonaansa tai kiinnostuksen kohteitaan, miten he ovat menetelmät valinneet, mitkä menetelmät toimivat ja mistä he etsivät menetelmiin tietoa. Lisäksi kysyimme, mitä työpaikalta toivottaisiin menetelmäosaamisen tueksi ja millaisia luonteenpiirteitä omaohjaaja työssään tarvitsee.

Suurin osa kertoi tekevänsä työtään täysin persoonallaan. Omia kiinnostuksen kohteita suosittiin silloin, jos huomattiin niiden menevän yhteen nuoren kiinnostuksen kohteiden kanssa. Tällöin esimerkiksi omaohjaajapäiviä pystyi rakentamaan molempien kiinnostustenkohteiden mukaan. Menetelmiksi listattiin sijoituksen alussa tehtävät kartoitukset nuoren läheisverkostosta ja tärkeistä asioista. Ketoniityssä on käytössä taustoituselämäkerta,

jonka avulla tärkeitä asioita pystytään käymään läpi. Osa kertoi käyttävänsä myös esimerkiksi elämänjanaa, vanhemmuuden roolikarttaa tai tavoitetaulukoita, joissa esimerkiksi näkyy sijoituksen tavoitteet ja konkreettiset keinot, millä niihin päästään. Osa kertoi käyttävänsä toiminnallisia menetelmiä, jotka tukevat nuoren tarpeita.

Tärkeimmiksi työskentelymenetelmiksi nostettiin keskustelut omaohjajattavan kanssa. Haastatteluissa painottui jälleen avoimuus ja rehellisyys. Osa kertoi esimerkiksi vaateostojen tai ulkona syömisen antavan nuoresta jotain uutta irti, mitä ei välttämättä normaalissa keskustelutilanteessa tapahtuisi. Yksi vastaaja koki, että lähestulkoon kaikki työskentely on jonkinlaista menetelmää. Myös sanoittaminen nostettiin esille, jolloin ohjaaja sanoittaa omia tuntemuksiaan.

Suurin osa vastasi etsivänsä menetelmiä netistä. Myös kirjat, lehtiset ja esimerkiksi oman ammattiliiton julkaisut nousivat esille. Osa oli saanut menetelmäosaamista koulutuksista tai opiskelujen myötä. Myös työkavereilta oli saatu vinkkejä erilaisten menetelmien hyödyntämiseen. Osa kertoi, että oli valinnut menetelmät sen mukaan, mikä toimii ja mikä tarve on kyseessä. Pari vastaaja kertoi, että heillä on ensin ongelma, johon haluavat ratkaisuja ja osaavat sen pohjalta etsiä erilaisia menetelmiä. Osa ei tietoisesti ole valinnut mitään menetelmiä, mutta omaohjaajuus itsessään nähtiin menetelmänä, johon on vuosien varrella muodostunut tietty tapa toimia.

Toimiviksi menetelmiksi nähtiin alkusijoituksen haastattelut ja kartoitukset, koska se antaa hyvän kokonaiskuvan nuoren ja tämän perheen tilanteesta. Lisäksi ne synnyttävät keskusteluja. Toiminnalliset tekemiset nostettiin myös esiin, koska etenkin vilkkaiden lasten kanssa niiden yhteydessä syntyy paremmin keskustelua. Autoajelut on myös nähty toimivina ja niin sanottu ihmisystävällinen lähestymistapa. Ohjaaja viittasi tällä siihen, että huomioi omaa nonverbaalisuuttaan ja äänen painoja sekä rytmitystä ja tauotusta nuoren kanssa keskustellessa. Tällöin nuori helpommin juttelee myös vaikeammista asioista. Eräs ohjaaja koki, että itse muokatut menetelmät ovat yleensä parempia, kuin valmiit menetelmät, kuten esimerkiksi korttityöskentely.

Työpaikalta toivottiin koulutuksia ja kehittämispäiviä sekä menetelmä- tai materiaalikansiota. Lisäksi esille nousi toive yhtenäisemmästä ajatuksesta omaohjaajuuden toteuttamisesta, koska se tarkoittaa ihmisille eri asioita, vaikka siitä on yhdessä paljon keskusteltukin. Esille

nousi myös, että menetelmät kiinnostavat kyllä, mutta niiden käyttäminen ei ole hallussa, joten toivoisi niihin aikaa ja niiden läpikäymistä yhdessä työporukalla.

Tärkeiksi luonteenpiirteiksi omaohjaajalle haastateltavat nostivat avoimuuden, periksi antamattomuuden, luotettavuuden, rehellisyyden, jämäkkyuden ja pitkän pinnan. Lisäksi esille nousi empatiakyky ja lempeys sekä ystävällisyys ja huumorintajuisuus. Yksi vastaaja kertoi myös, että omaohjaajan tulee olla tietyllä tavalla rento ja jättää turha asioista jäkättäminen vähemmälle ja sanoa vaan silloin, kun se on tarpeellista.

6.5 Työyhteisön tuki

Viimeisenä teemanamme halusimme selvittää työyhteisön tukea omaohjaajuuden toteuttamisen tukena. Kysyimme, ovatko odotukset omaohjaajuuden toteuttamiseen työnantajan puolesta kaikille selvillä, koetaanko omaohjaajuuden toteuttamiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen saavan tukea ja mikä tähän vaikuttaa. Kysyimme myös, mitkä tekijät vaikuttavat laadukkaan omaohjaajatyön toteutumiseen ja onko työyhteisössä käytössä jonkunlaisia yhteistyömalleja.

Lähes kaikki kertoivat, että odotukset työnantajan puolesta ovat selkeät. Yksi kertoi, ettei tiedä, onko omaohjaajuudesta jossain mustaa valkoisella, mutta kokee tekevänsä oikein. Toinen nosti esiin vielä sen, että perusrunko on selkeä, mutta ongelmatilanteissa tulee esiin erilaisia näkemyksiä omaohjaajuudesta.

Tuen saaminen työn toteuttamiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen nähtiin ristiriitaisena. Toiset kokivat saavansa paljonkin tukea, toiset eivät yhtään. Työryhmä nähtiin tärkeänä elementtinä koko omaohjaajamenetelmässä, koska omaohjaajankaan ei tarvitse pärjätä yksin. Kokemuksia oli myös siitä, että sanallisesti tukea on saanut, mutta se on kaatunut käytettävissä oleviin resursseihin sitten, kun toiminta olisi ollut ajankohtaista. Tässä pohdittiin myös esimerkiksi sitä, onko jokin tekeminen omaohjattavan kanssa joltain toiselta nuorelta pois. Toiset taas kokivat, että voivat tehdä omanuorensa kanssa jotain erikoisempaakin, kunhan siitä etukäteen sovitaan. Tähän kuitenkin kaivattiin enemmän tukea työyhteisöltä, esimerkiksi kun omaohjaaja kertoo visiostaan, muut kannustaisivat tekemiseen ja pitäisivät ideaa hyvänä.

Henkilökohtaista tukea kaivattiin enemmän. Vastaaja haluaisi apua siihen, miten hän voisi omaa persoonaansa ja omaa tyyliään hyödyntää paremmin omaohjaajuutta toteuttaessa.

Vaikuttaviksi elementeiksi nostettiin aikaa ja vapautta. Esille nousi myös se, että pitää aina muistaa vallitseva tilanne talossa, onko mahdollisuutta toteuttaa erikoisempaa omaohjaajuutta, vai onko kauhea kiire seuraavaan paikkaan. Tähän toivottiinkin enemmän tukea ajan antamisen muodossa, koska myös omaohjattavan pitää saada erikoisempaa aikaa omaohjaajansa kanssa.

Kun kysyimme, mikä vaikuttaa laadukkaaseen omaohjaajatyöhön, suurimmaksi osaksi tähän huomattiin vaikuttavan aika ja työvuorolistat. Suuri osa kertoi ajan olevan kortilla ja kauheassa kiireessä laadukas omaohjaajatyö ei onnistu. Aika ja työvuorolistat menivät pitkälti käsi kädessä, koska työvuorolistoihin toivottiin sellaista lisävoimaa, esimerkiksi lisäämällä iltavuoroon kolmannen työntekijän, jolloin yksi voi irtaantua hyvällä mielellä tekemään jotain myös talon ulkopuolelle. Tärkeää on kirjata hetket ylös kalenteriin, jotta muut ohjaajat näkevät, mitä on tapahtumassa. Työvuorolistan vaikuttavuudesta nostettiin esille myös niiden tasapainoisuus, etteivät ne suosi vaan yhtä, vaan ovat kaikille tasapuolisia. Laatuun vaikuttaviksi tekijöiksi nostettiin myös työryhmän keskustelut keskenään ja työryhmän kuntouttaminen pysyvyyden auttamiseksi sekä palaverit ja koulutuspäivät. Yhteistyö muihin tahoihin ja työntekijöiden työhön sitoutuminen nousivat myös esille.

Yhteistyömalleiksi nostettiin esille työnohjaus ja tarvittaessa yksilötyönohjaus. Tuore perhetyö yrityksessä nostettiin myös esille, mutta sitä ei vielä nähty selvänä yhteistyömallina etenkin omaohjaajuuden työn kehittämiseksi tai tukemiseksi. Myös keskustelut eri tahojen kanssa nousivat esille.

7 POHDINTA

Opinnäytetyömme aiheen valikoituminen oli hyvin kaksijakoinen prosessi. Toisaalta meille oli heti alussa hyvin selkeää, että haluamme aiheen liittyvän lastensuojeluun ja eritoten lastensuojeluyksikön toimintaan. Pohdintaa ja keskustelua kävimme kuitenkin siitä, haluammeko opinnäytetyön avulla kehittää omaa ammattitaitoamme vai jättää niin sanotusti merkin maailmaan, esimerkiksi tutkimuksen avulla tuottamalla alalle jotain uutta tietoutta. Ratkaisevana tekijänä pohdinnassamme oli yhteistyön esittämä tarve aiheesta keskustellessa. Näin päädyimme valitsemaan oman ja työyhteisön ammattitaidon kehittämisen, sillä tämä oli sopusoinnussa niin yhteistyötahon toiveen kanssa kuin omien ammatillisten intressiemmekin kanssa tehdä työtä lastensuojelun parissa mahdollisimman hyvin.

Aiemmin tehtyjen samankaltaisten oppaiden ja aiheeseen liittyvien tutkimusten läpikäynti aiheutti meille epävarmuuden tunteita aiheen valinnasta ja työn järkevyydestä. Kävimmekin keskustelun siitä, mitä haluamme työn kanssa tehdä ja mietimme, olisiko syytä mahdollisesti vaihtaa aihetta. Tulimme kuitenkin siihen tulokseen, että jatkamme työn toteuttamista, kun olimme näin työelämätaholle luvanneet. Jatkaessamme perehtymistä teoreettiseen tietoon, meille syntyi ajatus siitä, että kaikkien omaohjaajuutta toteuttavien ohjaajien on ehdottoman tärkeää saada sama tietoperusta, kuin mitä me omaohjaajuuden tausta-ajatuksista opimme. Tämä haihdutti epävarmuuden tunteitamme ja saimme kokea oppimisen ilon kokemuksia.

Informaation rajaaminen tuotti meille haasteita työmme edetessä. Olimme jo sisäistäneet yksikössä käytössä olevia orientaatioita, mutta oli vaikeahkoa asettua asemaan, jossa kaikki on uutta. Toisaalta opimme opinnäytetyöprosessin aikana paljon ja olisimme vuolaasti halunneet jakaa kaiken oppimamme tiedon. Tämä on kuitenkin ristiriidassa sen kanssa, että halusimme tuotoksemme olevan tiivis ja selkeä informaatiopaketti.

Teorian lisäksi haastattelut toimivat merkittävänä oppimiskokemuksena. Saimme käytännön vinkkejä siihen, miten toteuttaa omaohjaajuutta käytännössä ja mitä se vaatii. Ymmärryksemme lisääntyi siitä, miten merkittävässä osassa aika on laadukkaan omaohjaajuuden toteuttamisessa. Aikaa tarvitaan niin omaohjaajahetkien toteuttamiseen, kuin työskentelyn suunnitteluun ja erilaisten menetelmien haltuunottoon. Toinen merkittävä tekijä työyhteisön näkökulmasta on riittävät resurssit. Resursseilla ymmärrettiin niin työvuoroergonomia, henkilöstömäärä, toiminnan mahdollisuudet kuten esimerkiksi käytettävissä oleva materiaali, raha tai tietoperusta menetelmien käyttöön. Saimme kokea

myös positiivisen energian tarttuvan työhön liittyvien onnistumisien kokemusten jakamisen ansiosta.

Halusimme rakentaa oppaastamme visuaalisesti siistin ja yksinkertaisen, kuitenkin sisältäen tärkeimmät osa-alueet opinnäytetyöstämme. Opas toteutettiin kuunnellen yhteistyötahon toiveita sen sisällöstä. Ketoniityssä on olemassa jo niin sanotusti mustaa valkoisella omaohjaajan työnkuvasta, joten heidän toiveenaan oli jotain visuaalisempaa. Apuna visuaalisen oppaan rakentamisessa käytimme ilmaista nettisovellusta.

Työn tekeminen kesti kaiken kaikkiaan vuoden. Väliin mahtui pitkiä ajanjaksoja, joihin opinnäytetyötä ei kirjoitettu ollenkaan. Prosessia hidasti aika ajoin erilaiset asiat, esimerkiksi linan neljän kuukauden mittainen harjoittelujakso ulkomailla ja koronaviruksen takia lisääntyneet työt. Koronavirus hankaloitti myös esimerkiksi haastatteluiden aloittamista ja tiedonhakua kirjastojen ollessa kiinni. Opinnäytetyön tekeminen yhdessä oli luontevaa, sillä opintojemme aikana olemme tuottaneet useita töitä yhdessä. Koimme yhteistyömme sujuvana ja työskentelytyylimme riittävän samankaltaisina. Olemme olleet joustavia toisiamme kohtaan ja jakaneet mielipiteitämme ja kokemuksiamme rehellisesti sekä tukeneet toisiamme vaikeina hetkinä. Kokemuksemme mukaan keskinäisessä vuorovaikutuksessamme on ollut turvallista jakaa ajatuksia. Olemme myös olleet kovin onnekkaita, että yhteistyötahomme työyhteisö on tukenut työtämme laajasti osallistumalla haastatteluihin. Näkemykset ja toivomukset työn lopputuloksesta ovat kohdanneet yhteistyötahon kanssa.

Olemme pohtineet kehittämisideoita seuraaviin opinnäytetöihin erityisesti liittyen systeemiseen lastensuojeluun. Aihe oli meille mahdollinen vaihtoehto myös omaan opinnäytetyöhön, mutta koska se ei ollut yhteistyötahomme käyttämä menetelmä, päädyimme nykyisen aiheen pariin. Systeemisen lastensuojelun erilaiset menetelmät olisi tärkeä tuoda lastensuojeluyksiköiden arkeen. Erilaisten tiimimallien mallintaminen toisi areenoja asiakkaiden hypoteesien pohtimiseen.

Tulevina sosionomeina olemme saaneet opinnäytetyöstämme syvempää ymmärrystä työskentelyyn lastensuojelussa. Omaohjaajuuden peruselementtejä voi soveltaa asiakastyössä laajasti eri tehtävissä ja koemme asiakastyön osaamisemme vahvistuneen työn tekemisen myötä entisestään. Toivomme työmme edistävän Ketoniityn omaohjaajuuden toteutumista yhdenvertaisemmin ja tasa-arvoisemmin. Ketoniityn työkäytänteet ovat vankat, mutta toiveenamme olisi, että käytänteet kehittyisivät esimerkiksi menetelmäosaamisen

lisääntymisen myötä. Toivomme sen vahvistavan asiakkaiden voimavaroja ja lisäävän heidän osallisuuttaan. Pidämme tärkeänä, että lastensuojelun työtavat kehittyvät ja laatua sekä tuloksia arvioidaan. Opinnäytetyön prosessi kokonaisuudessaan opetti havainnoimaan erilaisia kehitystarpeita työympäristössä ja pohtimaan niihin ratkaisuja. Opimme toimimaan eettisten periaatteiden mukaisesti ja toivomme, että työstä on hyötyä muillekin uransa alkutaipaleella oleville. Toivomme sen tuovan lisäarvoa myös alan konkareille työskentelyn jäsentämiseen.

LÄHTEET

- Aalto, M. 2000. Ryppäästä ryhmäksi. Turvallisen ryhmän rakentaminen. Tampere: My Generation.
- Antonovsky, A. 1979. Health, stress and coping. 5. painos. San Fransisco: Jossey-Bass Publishers.
- Antonovsky, A. 1988. Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well. 2. printing. San Fransisco: Jossey- Bass Publishers.
- Bardy, M. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, M. & Känkänen, P. 2005. Omat ja muiden tarinat: ihmisyyttä vaalimassa. Helsinki: Stakes.
- Becker-Weidman, A. 2013. DDP-Aapinen. Vuorovaikutteinen kehityspsykoterapia päihinänkuoressa. Näyttöön perustuva tehokas hoitomenetelmä. Suomentajat Asmo Hara & Liisa Ritanen. Tampere: PT-Kustannus.
- Berg-Toroi, H. 2012. Lastensuojelun ja koulun yhteistyö. Teoksessa: M. Strömberg-Jakka & T. Karttunen. (toim.) Sosiaalityön haasteet. Jyväskylä: PS-kustannus, 253–273.
- Cook, A., Spinazzola, J., Ford, J., Lanktree, C., Blaustein, M., Cloitre, M., DeRosa, R., Hubbard, R., Kagan, R., Liataud, J., Mallah, K., Olafson, E. & Van Del Kolk, B. 2005. Complex trauma in children and adolescents. [Verkkojulkaisu]. Portland: Focal Point. [Viitattu 16.8.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/264230700_Complex_Trauma_in_Children_and_Adolescents/link/53d279bd0cf220632f3c9e41/download
- Eronen, T. & Laakso, R. 2016. Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. [Verkkojulkaisu]. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 44/2016. [Viitattu 20.5.2020]. Saatavana: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Eskelinen, K. & Hirvonen, M. 20.9.2017. Kiintymysperusteinen työskentely erityislasten kanssa. [Verkkojulkaisu]. Joensuu: Tietotaito Group. [Viitattu 5.8.2020]. Saatavana: http://www.tietotaitogroup.fi/fileadmin/user_upload/esitteet/Merja_Hirvonen_Tietotaito_Group_Kiintymysperusteinen_tyoskentely_erytislasten_kanssa.pdf
- Erkkilä, J. 2003. Musiikkiterapian mahdollisuudet lapsen surussa. Teoksessa: J. Erkkilä, T. Holmberg, S. Niemelä & H. Ylönen. (toim.) Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: SMS-Tuotanto Oy, 17–55.

- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 6. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Eskonen, I. 2005. Perheväkivalta lasten kertomana. Miten ja mitä lapset kertovat terapeuttisissa ryhmissä perheväkivallasta? Tampere: Tampereen yliopisto. Pro gradu.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. & Target, M. 2002. Affect Regulation, Mentalization and the Development of the Self. New York: Other Press.
- Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus.
- Grönfors, T. 2010. Työssä oppiminen – avain tuottavuuteen. Helsinki: Helsingin seudun kauppakamari.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. Tutki ja kirjoita. 13-14. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hughes, D. A. 2015. Kiintymyskeskeinen perheterapia – vuorovaikutteinen kehityopsykoterapia. DDP-työkirja. Suomentajat Nina Palmgren & Liisa Ritanen. Tampere: PT-Kustannus.
- Hyvärinen, S. & Pösö, T. 2018. Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Koulutus- ja kehittämiskeskus. Opetusjulkaisu 1/1999. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hämäläinen, J. 2001. Paul Natorp-sosiaalipedagogiikan teorian jättiläinen. Teoksessa: R. Huhmarniemi, S. Skinnari & J. Tähtinen. (toim.) Platonista transmodernismiin. Juonteita ihmisyyteen, ihmiseksi kasvamiseen, oppimiseen, kasvatukseen ja opetukseen. Turku: Suomen Kasvatustieteellinen Seura. 203–229.
- Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kumpuniitty Oy. 2020. Ketoniitty. [Verkkosivu]. [Viitattu 18.5.2020]. Saatavana: <https://kumpuniitty.fi/ketoniitty/>
- Ketola, J. 2014. ”Möröstä keijuksi”- kohti vaikuttavampaa lastensuojelua. [Verkkajulkaisu]. SOS-lapsikyläsäätiö. [Viitattu 20.8.2020]. Saatavana: https://www.sos-lapsikyyla.fi/fileadmin/user_upload/tiedostot/kuvat/pdf-tiedostot/MorostaKeijuksi.pdf
- Ketoniityn omavalvontasuunnitelma 2019.

Ketoniityn perehdytyskansio 2019.

Kyrönseppä, U. & Rautiainen, J-M. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.

Känkänen, P. & Manninen, M. 25.7.2018. Taiteesta lisävirtaa lastensuojeluun. [Verkkosivu]. THL-blogi. [Viitattu 20.8.2020]. Saatavana: <https://blogi.thl.fi/taiteesta-lisavirtaa-lastensuojeluun/>

L 60/1991. Asetus lapsen oikeuksista koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

L 22.9.2000/812. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista.

L 417/2007. Lastensuojelulaki.

Laukkanen, J. 2011. ”Siin voi olla vielä tarkempi se käsikirjotus”. Omahoitaja erityislastenkotinuoren itsenäistymisen tukijana. Turun yliopisto. Pro gradu.

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen R-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. [Verkkojulkaisu]. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [Viitattu 12.7.2020]. Saatavana: https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600

Lepistö, I. 2004. Työpaikkakouluttajan käsikirja. Helsinki: Työturvallisuuskeskus. 2. Uudistettu painos.

Marttila, M. 20.11. 2018. Ratkaisukeskeisyydestä voimaa sosiaalityöhön ja ohjaukseen. [Verkkosivu]. PRO SOS-hanke-blogi. [Viitattu 30.6.2020]. Saatavana: <https://www.prosos.fi/ratkaisukeskeisyydesta-voimaa-sosiaalityohon-ja-ohjaukseen/>

Mäkelä, I. 2020. Omaohjaajuus Ketoniityssä. Organisaation kehittäminen.

Mäki, S. 2019. Ketoniityn toimintaperiaate.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 4. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Pehkonen, A., Martikainen, K., Kinni R-L. & Mönkkönen, K. 2019. Asiakas moniammatillisessa kohtaamisessa. Teoksessa: K. Mönkkönen, T. Kekoni & A.

Pehkonen. 2019. (toim.) Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus, 89–111.

- Petrie, P., Boddy, J., Cameron, C. & Simon, A. 2008. Pedagogy – a holistic, personal approach to work with children and young people, across services European models for practice, training, education and qualification. [Verkkojulkaisu]. Lontoo: Thomas Coram Research Unit. Leading education and social research. Institute of Educate University of London. [Viitattu 11.7.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/242474953_Pedagogy_-_a_holistic_personal_approach_to_work_with_children_and_young_people_across_services_European_models_for_practice_training_education_and_qualification/link/00b7d52ea5a5e8b7a1000000/download
- Poijula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Helsinki: Kirjapaja.
- Pääjoki, T. 2004. Taide kulttuurisena kohtaamispaikkana taidekasvatuksessa. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in humanities 28. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ratkes. Ratkaisu- ja voimavarasuuntautuneiden menetelmien edistämisyhdistys ry. 2020. [Verkkosivu]. [Viitattu 3.7.2020]. Saatavana: <https://ratkes.fi/yhdistys/>
- Rousu, S. & Holma, T. 1999. Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Helsinki: Kuntaliitto.
- Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa: käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Salo, O. & Tuunainen, K. 1996. Da capo. Alusta uudelleen. Kliininen psykologia. Hämeenlinna: Salutonova Oy.
- Saukkola, K. 2013. Ratkaisukeskeinen toimintatapa. [Verkkojulkaisu]. Vantaa: Kirsi Consulting. [Viitattu 20.6.2020]. Saatavana: <https://peda.net/lappeenranta/yhteistyotilat/pkol/oppilashuolto/kr:file/download/c0d160ec20418ffdc97c023ed45da158abc01063/Kuvaus%20ratkaisukeskeisyydestä.pdf>
- Sesay, A. 7.6.2013. Voimavara- ja ratkaisukeskeinen näkökulma ohjaustyössä. [Verkkosivu]. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. [Viitattu 3.7.2020]. Saatavana: <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/06/07/voimavara-ja-ratkaisukeskeinen-nakokulma-ohjaustyossa/>
- Smith, M. & Whyte, B. 2008. Social education and social pedagogy: Reclaiming a Scottish tradition in social work. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 11.7.2020]. Saatavana: https://www.researchgate.net/publication/233192403_Social_education_and_social_pedagogy_Reclaiming_a_Scottish_tradition_in_social_work
- Sormunen, N. & Tarkkonen, H. 2015. Omaohjaaja nuoren tukena. Omaohjaajatyön nykytilan kartoitus ja omaohjaajan opas lastensuojelun erityisyksikkö Oiva Tarinassa. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 30.3.2020].

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/102072/Sormunen_Ninni_Tarkkonen_Henna.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Sorsa, M. 2002. Asiakaslähtöisyys sosiaali- ja terveystaloudessa. Tampere: Tampereen yliopisto. Pro gradu.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Ei päiväystä. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016-2019. [Verkkosivu]. [Viitattu 16.9.2020]. Saatavana: <https://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>
- Sudenlehti, J. 2018a. Systeminen ja moninäkökulmainen ymmärrys. Teoksessa: J. Sudenlehti & I. Uusitalo. 2018. Tulevaisuuden lastensuojelu. Joensuu: Suomen psykologinen instituuttiyhdistys ry, 17–34.
- Sudenlehti, J. 2018b. Mitä ihmettä meille tapahtui? Suhdekeskeinen hoito lastensuojelussa. Teoksessa: J. Sudenlehti & I. Uusitalo. Tulevaisuuden lastensuojelu. Joensuu: Suomen psykologinen instituuttiyhdistys ry, 49–86.
- Tampereen kaupunki. 2018. Pirkanmaan maakunnan kuntien lastensuojelun sijaishuollon palvelujen hankinta. Lastensuojelun sijaishuollon perustason laitoshoidon palvelukuvaus ja ehdottomat laatuvaatimukset. [Verkkosivu]. [Viitattu 11.8.2020]. Saatavana: https://www.tampere.fi/tiedostot//qDN3ilyO3/Liite_2b_Perustason_laitoshoidon_palvelukuvaus.pdf
- Taskinen, S. 2010. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 14.6.2016. Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.8.2020]. Saatavana: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 23.6.2020. Lastensuojelun käsikirja. Huostaanotto. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 29.6.2020. Lastensuojelun käsikirja. Kiireellinen sijoitus. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ei päiväystä. Lastensuojelun käsikirja. Lastenkoti, nuorisokoti. [Verkkosivu]. [Viitattu 13.8.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ei päiväystä. Lastensuojelun käsikirja. Mitä on lastensuojelu? [Verkkosivu]. [Viitattu 29.3.2020]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu#Lastensuojelun%20tehtävät>
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, L. & Närhi, P. 2017. Lastensuojelun terapeuttisen laitostalouden mallinnus. [Verkkosivu]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi

23/2017. [Viitattu 22.6.2020]. Saatavana:

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132319/Tyopaperi_2017_23_netti%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Timonen-Kallio, E. 2010. Umbrella-käsikirja. Itsenäisen elämän ABC. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 50. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelulautakunta. Tenk. Ei päiväystä. Hyvä tieteellinen käytäntö. [Verkkosivu]. [Viitattu 25.8.2020]. Saatavana: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>
- Ung, T. 2019. Turvallisten rajojen sisällä tiellä aikuisuuteen -yhdessä. Opas omaohjaajatyön tueksi Metsäpirtin lasten- ja nuortenkodin työntekijöille. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. [Viitattu 30.3.2020]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/230874/Ung_Tuija.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Uusitalo, I. 2018. Lastensuojelun vaativat tilanteet työssäoppimistilanteina ja tiedon tuottajina. Teoksessa: J. Sudenlehti & I. Uusitalo. 2018. Tulevaisuuden lastensuojelu, Joensuu: Suomen psykologinen instituuttiyhdistys ry, 35–48.
- Vilén, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2008. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. 3. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Whittaker, J., Holmes, L., Del Valle, J., Ainsworth, F., Andreassen, T., Anglin, J., Bellonci, C., Berridge, D., Bravo, A., Canali, C., Courtney, M., Currey, L., Daly, D., Gilligan, R., Grietens, H., Harder, A., Holden, M., James, S., Kendrick, A., Knorth, E., Lausten, M., Lyons, L., Martin, E., McDermin, S., McNamara, P., Palareti, L., Ramsey, S., Sisson, K., Small, R., Thoburn, J., Thompson, R., Zeira, A. 2016. Therapeutic Residential Care for Children and Youth. A Consensus statement of the International Work Group on Therapeutic Residential care. Residential treatment for children and youth. 2.9.2016. [Verkkójulkaisu]. Abingdon: Routledge. Taylor and Francis Group. [Viitattu 22.6.2020]. Saatavana: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0886571X.2016.1215755>
- Whittaker, J., Holmes, L., Del Valle, J. 2015. Therapeutic Residential Care for Children and Youth. Developing Evidence-Based International Practice. Lontoo: Jessica Kingsley Publishers.

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelu.

Liite 1. Teemahaastattelu.

ARKI

1. Mitä arkisia tehtäviä omaohjaajalle kuuluu?
2. Kuinka usein vietät nuoren kanssa omaohjaajahetken?
3. Koetko omaohjaajana antavasi nuorelle tarpeeksi tukea ruokailuun ja hyvinvointiin, kouluun, hygieniaan, raha-asioihin ja vaatetukseen liittyvissä asioissa?
4. Kerro onnistumisen hetkestä omaohjaajana?

VUOROVAIKUTUS

1. Millainen suhde sinulla on omaohjattavaasi?
2. Miten rakennat luottamussuhdetta omaohjattavasi kanssa?
3. Miten lähestyt nuoren kanssa hankalia asioita; kuten seksi, ehkäisy tai perhesuhteet?
4. Millaista vuorovaikutusta toteutat nuoren verkoston kanssa? (perhe, koulu, terveydenhuolto)

MENETELMÄT

1. Millaisia menetelmiä käytät työskentelyssä? Hyödynnätkö omia kiinnostuksen kohteita / persoonaasi?
2. Miten olet valinnut käyttämäsi menetelmän?
3. Mitkä menetelmät olet kokenut toimiviksi?
4. Mistä etsit tietoa sopivista menetelmistä?
5. Mitä toivoisit työpaikalta menetelmäosaamisen ja menetelmäosaamisen kehittämisen tueksi?
6. Millaisia luonteenpiirteitä koet omaohjaajan tarvitsevan?

TYÖYHTEISÖN TUKI

1. Onko odotukset omaohjaajuudelle selkeät työnantajan puolesta?
2. Koetko saavasi tukea omaohjaajuuden toteuttamiseen, suunnitteluun ja kehittämiseen toivomallasi tavalla? Mikä tähän vaikuttaa?
3. Mitkä tekijät vaikuttavat laadukkaan omaohjaajatyön toteutumiseen?
4. Millaisia yhteistyömalleja työyhteisössä on käytössä?